

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ
Кафедра соціальної роботи та педагогіки вищої школи**

На правах рукопису

**ГАЛІВ БОГДАНА ДМИТРІВНА
СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ПІДЛІТКІВ В
ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ**

Спеціальність: 231 «Соціальна робота»
Освітньо-професійна програма: «Соціальна робота. Соціальна педагогіка»
Робота на здобуття освітнього ступеня «магістра»

Науковий керівник:

БІЧУК ІРИНА ОЛЕКСАНДРІВНА
кандидат філософських наук, доцент

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол № _____

засідання кафедри соціальної роботи

та педагогіки вищої школи від _____ 2025 р.

Завідувач кафедри

_____ проф. Чернета С.Ю.

ЛУЦЬК-2025

АНОТАЦІЯ

Галів Б. Д. Соціально-педагогічний супровід підлітків в інклюзивному освітньому середовищі. – Рукопис.

Робота на здобуття освітньо-професійного ступеня «Магістр» за спеціальністю 231 Соціальна робота. – Волинський національний університет імені Лесі Українки. – Луцьк, 2025.

У магістерській роботі досліджено особливості соціально-педагогічного супроводу підлітків в інклюзивному освітньому середовищі. Розкрито теоретичні засади інклюзії, проаналізовано сучасні підходи до підтримки осіб з особливими освітніми потребами та роль соціального педагога у цьому процесі. Особлива увага приділена формуванню сприятливого соціального клімату в освітньому закладі, взаємодії з батьками, вчителями та фахівцями супроводу. У межах дослідження проведено емпіричний аналіз труднощів, з якими стикаються підлітки в інклюзивному середовищі, та запропоновано шляхи оптимізації соціально-педагогічної підтримки. Отримані результати можуть бути використані у практиці інклюзивних освітніх закладів, професійній діяльності соціальних педагогів, а також у розробці освітньо-корекційних програм.

Актуальність теми зумовлена прагненням до рівності та недискримінації, сучасне суспільство орієнтується на права людини, зокрема права осіб на освіту без бар'єрів. Необхідність адаптації навчального середовища, підлітки з ООП потребують індивідуального підходу, що включає не лише навчання, а й соціальну підтримку.

Висновки містять чіткий виклад теоретичних і практичних результатів дослідження соціально педагогічного супроводу підлітка в інклюзивно освітньому середовищі.

Ключові слова: соціально-педагогічний супровід, інклюзивне освітнє середовище, адаптація, особливі освітні потреби.

SUMMARY

Galiv B. D. Social and pedagogical support for adolescents in an inclusive educational environment. – Manuscript.

Work on obtaining the educational and professional degree «Master» in the specialty Social work. – Lesya Ukrainka Volyn National University. – Lutsk, 2025.

This master's thesis examines the characteristics of social and educational support for adolescents in an inclusive educational environment. It reveals the theoretical

foundations of inclusion, analyzes contemporary approaches to supporting children with special educational needs, and the role of the social educator in this process. Particular attention is paid to the formation of a favorable social climate in educational institutions, interaction with parents, teachers, and support specialists. The study includes an empirical analysis of the difficulties faced by adolescents in an inclusive environment and proposes ways to optimize social and pedagogical support. The results can be used in the practice of inclusive educational institutions, the professional activities of social educators, and the development of educational and correctional programs.

The relevance of the topic is determined by the desire for equality and non-discrimination; modern society is focused on human rights, in particular the right of children to education without barriers. The need to adapt the learning environment means that adolescents with SEN require an individual approach that includes not only education but also social support.

The conclusions contain a clear presentation of the theoretical and practical results of research on the social and pedagogical support of adolescents in an inclusive educational environment.

Keywords: socio-pedagogical support, inclusive educational environment, adaptation, special educational needs

Волинський національний університет імені Лесі Українки

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРИКО-МЕТОДОДОГІЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНО ПЕДАГОГІЧНОГО СУПОВОДУ ПІДЛІТКА В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ	7
1.1. Інклюзивне освітнє середовище : зміст, поняття, види	7
1.2. Соціально-педагогічний супровід в інклюзивному освітньому середовищі	14
1.3. Психологічні особливості розвитку підлітка з особливими потребами в освітньому інклюзивному середовищі	21
РОЗДІЛ II. ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВІДУ ПІДЛІТКІВ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ	31
2.1. Аналіз адаптації підлітків з особливими потребами в умовах інклюзивного освітнього середовища	31
2.2. Команда соціально-педагогічного супроводу підлітків з особливими освітніми потребами	37
2.3. Програма тренінгу з метою кращої адаптації підлітків з особливими потребами в умовах інклюзивного освітнього середовища	41
ВИСНОВКИ	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	50
ДОДАТКИ	59

ВСТУП

Актуальність дослідження. Інклюзія в освіті – це метод, що гарантує рівний доступ до високоякісної освіти для всіх здобувачів освіти, незалежно від їхніх фізичних, інтелектуальних, соціальних, емоційних чи мовних особливостей. У світовому світі, де все більше звернення приділяється правам людини, рівним можливостям та шануванню різноманіття, питання інклюзивної освіти набуває особливої актуальності. Сьогодні в освітньому просторі України та світу спостерігається інтенсивне впровадження інклюзивних практик, що є реакцією на потреби суспільства у формуванні толерантного, відкритого та справедливого середовища. Законодавчі ініціативи, зокрема, ратифікація Україною Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю, вказують на зобов'язання держави створювати передумови для активної участі всіх дітей у навчальному процесі. Інклюзивна освіта сприяє формуванню у школярів цінностей колаборації, емпатії, взаємопідтримки та соціальної відповідальності. Водночас вона потребує від педагогів нових професійних навичок, адаптації навчального процесу, забезпечення потрібних ресурсів та підтримки від фахівців. Актуальність теми також зростає через збільшення кількості дітей з особливими освітніми потребами, що входять узагальноосвітні заклади. Цей процес виявляє і позитивні тенденції, і низку викликів: недостатню підготовку педагогічних кадрів, обмежену матеріально-технічну інфраструктуру шкіл, стереотипи в суспільстві щодо «відмінності» таких дітей. Таким чином, дослідження проблем та перспектив інклюзії в освітньому середовищі є вкрай важливим для вдосконалення освітньої політики, покращення якості навчання та соціалізації всіх учнів.

Інклюзивна освіта – це затверджена державою освітня система, яка базується на принципах недискримінації, поваги до людського різноманіття та передбачає ефективну участь усіх учасників освітнього процесу. Жодна дитина не повинна почуватися особливою чи виключеною з освітньої, культурної та соціальної системи – це головна мета інклюзії.

Інклюзивне освітнє середовище – це сукупність умов, методів та засобів для інтегрованого навчання, виховання та розвитку учнів з урахуванням їхніх потреб та здібностей.

Інклюзивна освіта – це затверджена державою освітня система, яка базується на принципах недискримінації, поваги до людського різноманіття та передбачає ефективну участь усіх учасників освітнього процесу. Жодна дитина не повинна почуватися особливою чи виключеною з освітньої, культурної та соціальної системи – це головна мета інклюзії.

Особа з особливими освітніми потребами – це особа, яка потребує додаткової, постійної або тимчасової підтримки в освітньому процесі для забезпечення свого права на освіту. Соціально-педагогічний супровід сприяє створенню безпечного, толерантного середовища. Особи які отримують підтримку, краще адаптуються, навчаються і розвиваються. Без належного супроводу підлітки можуть стати жертвами дискримінації або відчувати себе виключеними з колективу.

Теоретико-методологічні аспекти соціально-педагогічного супроводу підлітків в інклюзивному освітньому середовищі було розкрито в працях В. В. Бондар, В. І. Луговий, А. А. Колупаєва, М. С. Гайда, В. М. Синьов, Т. Д. Ілляшенко та інші. Ці дослідники заклали основи розуміння інклюзії як філософії та практики. Соціально-педагогічний супровід та робота з підлітками висвітлена в роботах А. Й. Капська, Л. В. Міщик, І. М. Зверева, С. П. Архипова, О. В. Безпалько, Ж. В. Петрочко, І. Д. Зверева досліджували сутність соціально-педагогічної роботи, її технології та особливості супроводу різних категорій підлітків. Особливості освітнього середовища та діяльності соціального педагога в інклюзії розкрито в працях Ю. М. Швалб, І. А. Іванова, Н. М. Сейко, В. М. Мазанько, О. В. Гаврилов, С. В. Литовченко зосереджують увагу на ролі соціального педагога, психологічному супроводі, створенні команд підтримки та організації інклюзивного освітнього середовища.

Мета дослідження теоретично обґрунтувати розробити програму тренінгу з метою кращої адаптації підлітків з особливими потребами в умовах інклюзивного освітнього середовища

Відповідно до мети дослідження було визначено **завдання**:

- проаналізувати зміст, поняття та види інклюзивного освітнього середовища;
- проаналізувати особливості соціально-педагогічного супроводу в інклюзивному освітньому середовищі;
- дослідити адаптацію підлітків з особливими потребами в умовах інклюзивного освітнього середовища;
- розробити програму тренінгу з метою кращої адаптації підлітків з особливими потребами в умовах інклюзивного освітнього середовища.

Об'єкт дослідження – соціально-педагогічна робота з підлітками.

Предмет дослідження зміст, форми, методи соціально-педагогічного супроводу підлітків в інклюзивному освітньому середовищі.

Методи дослідження. Теоретичні методи дослідження: аналіз літературних джерел та порівняння; емпіричні методи дослідження: діагностичні методики, аналітичний метод; було використано методику К.Сішори, методику «Індивідуального профілю соціального розвитку підлітка», рівень тривожності за тестом Б.Філіпса.

Експериментальна база дослідження. Дослідження проводилось на базі «Сокальська ЗШ I-III ступенів №4 Сокальської міської ради Львівської області».

Практичне значення одержаних результатів. Результати теоретичного та емпіричного дослідження можуть бути використані при соціально-педагогічному супроводі підлітків в інклюзивному освітньому середовищі, в практичній діяльності соціальних педагогів, вчителів, асистента вчителя.

Апробація результатів та публікації. Основні положення та результати дослідження були оприлюднені на XVI Всеукраїнській науково-практичній

конференції науковців, аспірантів та студентів «Актуальні проблеми педагогіки, соціальної роботи та соціального забезпечення»:

Трохимчук Б. Соціально-педагогічний супровід підлітків в інклюзивному освітньому середовищі . *Педагогіка* [Текст] : зб. наук. пр. : матеріали XVI Всеукраїнської науково-практичної конференції науковців, аспірантів та студентів «Актуальні проблеми педагогіки, соціальної роботи та соціального забезпечення» (14 травня 2025 р.) / за ред. В. З. Антонюка, С.Ю. Чернети та ін.. Луцьк, 2025. 188 с. С. 164-166

Участь у вебінарах «Психолого-педагогічний супровід осіб із ООП: чіткі ролі, спільні цілі, ефективні рішення» (2 год.). Свідоцтво № В1341-6072704 (Додаток А) та «Асистент вчителя та асистент дитини в інклюзивному класі: ролі, виклики та ефективна взаємодія» (2 год.). Свідоцтво № В1347-6072704 від 08.10.2025 (Додаток Б).

Структура роботи: робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОГІЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ПІДЛІТКІВ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

1.1. Інклюзивне освітнє середовище : зміст, поняття, види

Інклюзія – це процес, спрямований на розширення участі всіх членів суспільства в його житті. Ця потреба особливо актуальна для людей із фізичними чи ментальними порушеннями. Інклюзія передбачає створення та впровадження конкретних рішень, які дозволяють кожній людині на рівних взяти участь в освітній, соціальній та культурній сферах. За змістом це поняття близьке до інтеграції, але протиставляється сегрегації. У межах інклюзії всі залучені сторони мають активно відстоювати спільну мету для досягнення бажаних результатів дитини з освітніми потребами у звичайному навчальному закладі [22].

Ст. 3 Закону України «Про освіту». Право на освіту в Україні створюються рівні умови доступу до освіти. Ніхто не може бути обмежений у праві на здобуття освіти. Право на освіту гарантується незалежно від віку, статі, раси, стану здоров'я, інвалідності, громадянства, національності, політичних, релігійних чи інших переконань, кольору шкіри, місця проживання, мови спілкування, походження, соціального і майнового стану, наявності судимості, а також інших обставин та ознак [45].

Інклюзивна педагогіка є напрямом педагогічних наук, що зосереджується на дослідженні спільного навчання й виховання дітей із типовим розвитком та дітей з особливими освітніми потребами. Вона спрямована на пошук найбільш дієвих підходів до задоволення індивідуальних потреб кожного учня в умовах загальноосвітніх навчальних закладів [37, с. 19].

Інклюзивна освіта – це система освітніх послуг, що базується на принципі забезпечення фундаментальності освіти осіб та отримання лише проживання, що

передбачає навчання дитини з освітніми потребами у звичайному навчальному закладі.

П. 6 ст. 3 Закону України «Про освіту»: «Держава створює умови для здобуття освіти особами з особливими освітніми потребами з урахуванням індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів, а також забезпечує виявлення та усунення факторів, що перешкоджають реалізації прав і задоволенню потреб таких осіб у сфері освіти» [45].

Інклюзивне освітнє середовище повинне відповідати як загальним нормативним актам проектування умов виховання, навчання в освітніх установах, так і відповідати завданням корекційно-розвивальної роботи, спрямованої на подолання труднощів соціальної адаптації дітей з проблемами розвитку і враховувати індивідуальні особливості кожної дитини, врахувати «зони актуального розвитку дитини» та визначати умови для формування «зони найближчого розвитку» на принципах поетапного, багатоступінчастого підведення дитини в інклюзивне освітнє середовище [12, с. 36].

Центральною ідеєю інклюзивної освіти є визнання та прийняття різноманітності учнів, у тому числі тих, хто має особливі освітні потреби. Це передбачає створення відповідного оточення, де кожна дитина може відчувати включеною в шкільну спільноту, допомагає розкривати потенціал кожної особистості, розвиваючи соціальні вміння, формуючи тим самим толерантне шкільне середовище. «Успішна адаптація дітей з особливими освітніми потребами є складним завданням, і вона частково обмежується неповністю реалізованими заходами у сфері охорони здоров'я, соціальної реабілітації, навчання та профорієнтації» [13, с. 80].

Головною метою інклюзії є задоволення широкого спектру освітніх потреб як у школі, так і поза нею.

Інклюзивна освіта, що базується на відсутності ідеології, виключає дискримінацію, забезпечує справедливе ставлення до всіх, але створює особливі умови з особливими потребами.

«Саламанська декларація і Рамки дій щодо освіти осіб з особливими потребами пропагують принцип включення шляхом визначення необхідності дій у напрямку створення «Шкіл для всіх» - закладів, які об'єднують усіх, враховують відмінності, сприяють процесу навчання та відповідають індивідуальним потребам» [16]. Відповідно запровадження інклюзивної освіти має ґрунтуватися на таких принципах:

- Усі особи повинні навчатися разом якомога більше, незалежно від їхніх труднощів чи відмінностей.
- Освітні заклади повинні визнавати та враховувати різноманітність потреб своїх учнів і адаптуватися до різних типів і темпів навчання.
- Забезпечувати якісну освіту для всіх шляхом розробки відповідних навчальних програм, вжиття організаційних заходів, розробки освітніх стратегій, використання ресурсів та співпраці з громадами.
- Діти з особливими освітніми потребами повинні отримувати всю додаткову підтримку, необхідну для їхнього успішного навчання. Це найефективніший спосіб забезпечити солідарність, участь, взаємоповагу та розуміння між дітьми з особливими потребами та їхніми однолітками.

Інклюзивний підхід передбачає створення умов, за яких усі учасники освітнього процесу мають рівний доступ до освіти, включаючи осіб з особливими освітніми потребами, які навчаються в дитячих садках та загальноосвітніх школах.

Особливості інклюзивною освіти полягають у :

1) для осіб з особливими освітніми потребами:

- сприяє прямому спілкуванню з нашими однолітками, покращуючи таким чином когнітивний, моторний, лінгвістичний, соціальний та емоційний розвиток наших дітей;

- однолітки слугують взірцями для наших дітей з особливими освітніми потребами;

- набувають нових навичок та здібностей через функціональний процес;

- навчання зосереджується на сильних сторонах, здібностях та інтересах наших дітей;

- наші діти мають можливість зав'язувати дружні стосунки з динамічними однолітками та брати участь у житті громади;

2) для інших осіб:

- вчаться природно приймати та толерувати людські відмінності;

- вчаться встановлювати та підтримувати дружні стосунки з людьми, які відрізняються від них самих;

- вчаться співпрацювати;

- вчаться поводитися нетрадиційно, бути винахідливими та виявляти співчуття до інших» [15];

3) для педагогів та фахівців:

- вчителі в інклюзивних класах краще розуміють індивідуальні особливості учнів;

- вчителі опановують різні методики навчання, які дозволяють їм ефективно сприяти розвитку особ, враховуючи їхню індивідуальність;

- фахівці (лікарі, вчителі-дефектологи, інші фахівці) починають сприймати осіб більш цілісно та вчаться розуміти життєві ситуації їхніми очима» [15].

Дослідження, проведені науковцями Інституту спеціальної педагогіки «Національної академії наук України з питань інклюзії, відповідають протресивним світовим тенденціям та характеризуються інноваційною стратегією: від інституціоналізації до інклюзії. Ця інноваційна методологія базується на принципах дитиноцентричного підходу, який передбачає виявлення схильностей кожної особистості з проблемами розвитку та створення умов, сприятливих для її розвитку та особистісного зростання» [2].

Інклюзивне навчання передбачає створення умов для спільного навчання осіб з особливими освітніми потребами (ООП) та їхніх однолітків у звичайному освітньому середовищі. Це середовище базується на принципах рівності, доступності, індивідуального підходу та поваги до різноманіття.

1. Індивідуалізація навчального процесу.

Кожен підліток з особливими освітніми потребами має свій темп засвоєння матеріалу, стиль сприйняття інформації та рівень розвитку. Тому для них розробляється індивідуальна програма розвитку (ІПР), яка враховує специфіку їх потреб, можливостей, медичних діагнозів та психолого-педагогічних висновків.

2. Командна модель супроводу.

У роботі з особливими підлітками бере участь команда: вчитель, асистент вчителя, практичний психолог, логопед, дефектолог, соціальний педагог, а також батьки учня. Такий підхід дозволяє комплексно вирішувати освітні, психологічні та соціальні завдання.

3. Наявність асистента вчителя.

Асистент допомагає особливому учню орієнтуватися в навчальному процесі, адаптувати завдання, підтримує у складних ситуаціях, а також сприяє налагодженню взаємодії з іншими учнями.

4. Соціалізація та розвиток комунікативних навичок.

Інклюзивне середовище дає можливість особливим підліткам спілкуватися з однолітками без ООП, що сприяє їхній соціалізації, формуванню впевненості в собі, розвитку мовлення та емоційного інтелекту.

5. Використання адаптивних методів і технологій.

Застосовуються спеціальні педагогічні стратегії: візуальні опори, альтернативна комунікація, технології доповненої реальності, спрощення інструкцій, використання сенсорних матеріалів, тощо.

6. Позитивний психологічний клімат.

Сприятливе середовище, в якому дитину не засуджують, а підтримують, є важливою умовою ефективного навчання. Це допомагає знизити рівень тривожності, уникати емоційного вигорання, сприяє довірі до вчителя.

7. Навчання толерантності серед усіх учасників процесу.

«Учні без особливих освітніх потреб вчаться взаємодіяти з особами з особливими потребами, розвивають співчуття, розуміння, доброзичливість. Вчителі ж мають проходити підвищення кваліфікації щодо роботи в інклюзивних умовах» [3, с.4].

Система організації навчання в інклюзивному класі

«I етап, перед початком планування уроку:

- Потрібно визначити серед учнів тих, хто має особливі освітні потреби, та розглянути шляхи адаптації викладання, щоб усі діти мали можливість належним чином засвоїти матеріал і досягти успіхів у навчанні.

- Слід встановити, які саме очікування ставляться до учнів під час опанування нового матеріалу. Важливо виділити ключові аспекти теми, які мають бути зрозумілими, сформулювати основні запитання, визначити форми перевірки знань, умінь і навичок, а також окреслити очікувані навчальні результати відповідно до поставлених цілей і стандартів.

- Необхідно з'ясувати поточний рівень знань, розуміння та вмінь учнів. Виходячи з цього, варто розробити інструменти для оцінювання на різних етапах навчання—попереднього, проміжного та підсумкового. При цьому слід враховувати обсяг знань і матеріал, який учні повинні засвоїти.

II етап, під час планування уроку

- Під час планування та організації навчальних ситуацій варто врахувати зібрану інформацію про учнів, а також результати аналізу навчального плану. Важливо уявно програти кожен етап уроку, щоб упевнитися, що заплановані заходи будуть корисними для різноманітного складу учнівського колективу та забезпечать логічне і послідовне розкриття теми.

– Рекомендується переглянути складений план разом із колегою, асистентом учителя або, за потреби, із залученням фахівців команди супроводу. Крім того, необхідно знайти або розробити відповідні матеріали, які будуть потрібні для проведення уроку» [25, с.64-66].

Інклюзивно-ресурсний центр (ІРЦ) – це професійна установа або заклад, що забезпечує підтримку, ресурси й послуги для людей з різноманітними обмеженнями та потребами [46].

«Завдання інклюзивно-ресурсного центру:

- проведення всебічної оцінки, у тому числі повторної, та виконання системного професійного супроводу осіб у разі виявлення у них особливими освітніх потреб;
- надання рекомендацій закладам освіти щодо створення індивідуальної програми розвитку особи;
- надання консультацій батькам, іншим законним представникам особи, яка має особливі освітні потреби, щодо особливостей її розвитку;
- залучення (у разі потреби) педагогічних працівників інклюзивно-ресурсного центру під час засідань психолого-педагогічного консилиуму у спеціальних закладах загальної середньої освіти;
- виявлення потреби у асистента учня або підтримці дитини з особливими освітніми потребами в інклюзивному класі;
- встановлення категорії особливих освітніх потреб рідня їх виявлення та обсягу підтримки особи з особливими освітніми потребами в закладі освіти;
- надання рекомендацій щодо підтримки внавчальному процесі для дітей, які зазнали психологічної травми» [47].

Функції інклюзивно-ресурсного центру:

- діагностична здійснює психолого-педагогічну, логопедичну, фізіотерапевтичну діагностику дітей для встановлення освітніх потреб;

- корекційно-розвивальна гарантує проведення занять для розвитку мовлення, когнітивних, комунікативних, соціально-емоційних навичок;
- консультативна надає рекомендації батькам, вчителям та адміністрації шкіл щодо організації навчання дітей з особливими освітніми потребами;
- методична створює методичні матеріали, бере участь у підвищенні кваліфікації педагогів у сфері інклюзії;
- координаційна узгоджує дії між установами освіти, владними органами, соціальними інституціями та медичними установами.

Інклюзивна освіта є важливим напрямом сучасної освітньої політики України, спрямованим на забезпечення рівного доступу до якісної освіти для всіх дітей, незалежно від стану здоров'я чи особливостей розвитку. Особливе місце в цій системі займають інклюзивно-ресурсні центри, що забезпечують професійну підтримку, діагностику, корекційно-розвивальну та консультативну допомогу. Їхня діяльність дає змогу створювати сприятливі умови для розвитку кожної дитини, розкриття її потенціалу та успішної інтеграції в освітнє і соціальне середовище. Отже, інклюзія – це не лише освітній процес, а й важливий крок до побудови суспільства рівних можливостей для всіх.

1.2. Соціально-педагогічний супровід в інклюзивному освітньому середовищі

Соціальний педагог – це педагогічний працівник, який входить до складу психологічної служби закладу, основна мета роботи якого полягає у забезпеченні соціально-правового захисту учнів школи та попередженні впливу негативних соціальних чинників на формування та розвиток особистості дитини.

Соціальний педагог у своїй діяльності виконує такі функції:

- аналізує та оцінює особливості діяльності та розвитку учнів, класу, колективу в цілому;

- досліджує напрямок впливу мікросередовища, особливості родин та сімейного виховання.
- прогнозує з урахуванням наглядів та вивчень посилення негативних чи позитивних сторін соціальної ситуації, яка впливає на розвиток особистості учня чи групи; прогнозує результати навчально-виховного процесу, враховуючи найважливіші фактори становлення особистості;
- надає рекомендації учням, батькам, вчителям та іншим особам щодо соціальної педагогіки;
- забезпечує необхідну консультаційну соціально-педагогічну підтримку дітям, підліткам, які потребують догляду чи перебувають у важких життєвих обставинах.
- гарантує дотримання норм охорони та захисту прав дітей і підлітків, представляє їхні інтереси у різних інстанціях (служби у справах неповнолітніх, поліції, суди тощо);
- запевняє учнів у доцільності соціально значимих норм та правил поведінки, узбереженні здорового способу життя, допомагає запобіганню негативних явищ в учнівському середовищі;
- забезпечує соціальні послуги, орієнтовані на виконання соціальних потреб шкільної молоді;
- виконує соціально-педагогічний супровід навчально-виховного процесу, соціально-педагогічний нагляд соціально-вразливих категорій дітей;
- підтримує соціальне та професійне формування особистості, піклується про професійне самовизначення та соціальну адаптацію молоді.
- система впливів, орієнтованих на подолання визначених проблем, труднощів, шкідливих звичок, негативних емоційних станів тощо у здобувачів освіти;
- організує діяльність та співпрацю усіх учасників соціального виховання;
- підтримує соціально значущу діяльність дітей і підлітків;

– створює демократичну мережу взаємин у підлітковому середовищі, а також між дітьми і дорослими» [51].

Соціально-педагогічний супровід є ключовою складовою системи інклюзивної освіти, яка гарантує збалансований розвиток, адаптацію та ефективну соціалізацію дітей з особливими освітніми потребами у навчальних закладах.

Основні цілі педагогічного супроводу:

– Забезпечення індивідуального підходу до кожного учня.

- Створення умов для успішної адаптації в освітньому середовищі.
- Підтримка позитивної самооцінки та мотивації до навчання.
- Сприяння соціалізації та розвитку комунікативних навичок.
- Виявлення та усунення труднощів у навчальній і поведінковій сферах.

«Соціально-педагогічний супровід формування відповідальної громадянської позиції дозволяє дитині більш повністю самореалізуватися шляхом стимулювання ефективної та успішної поведінки, сприяє соціалізації та накопиченню соціально-значущого досвіду. Супровід не включає гіперопіки супроводжуваного, а спрямований на мотивування його усвідомленої, цілеспрямованої активності.

Забезпечення організації соціально-педагогічного супроводу відповідальної громадянської позиції дітей із сімей вимушеного внутрішнього переселення здійснюється разом із суб'єктами виховного процесу – особами, дитячим колективом та педагогами.

Виходячи з алгоритму виконання соціально-педагогічного супроводу на діагностичному етапі, визначаються:

- ціннісні орієнтації;
- соціальні ролі, з якими ідентифікуються діти-переселенці;
- рівень сформованості відповідальної громадянської позиції;
- ступінь готовності педагогічних працівників до здійснення соціально

педагогічного супроводу»[48, с.28-29].

«Індивідуальна програма розвитку – це офіційний документ, який в основному виступає як контракт між педагогічним колективом і батьками або опікунами дитини. Він закріплює вимоги до організації навчання дитини, зокрема визначає характер освітніх послуг і форм підтримки.

Індивідуальну програму розвитку (далі ІПР) розробляє група фахівців, у склад якої входять: заступник директора знавчально-виховної роботи, вчителі, помічник вчителя, психолог, соціальний педагог, учитель-дефектолог, логопед та інші педагогічні працівники. До процесу розробки ІПР обов'язково залучають батьків або особи, які їх замінюють.

Програма містить загальну інформацію про учня, оцінку поточного рівня розвитку дитини, додаткові необхідні послуги, види потрібної адаптації та модифікацій навчального процесу, індивідуальну навчальну програму, а при потребі – індивідуальний навчальний план у процесі заповнення індивідуальної програми розвитку.

Індивідуальна програма розвитку створюється на один рік. Однак учасники команди, що розробляє ІПР, можуть у будь-який час запропонувати провести збори, щоб внести зміни в програму або скласти нову.

Це може виявитися потрібним, наприклад, якщо:

- дитина досягла поставленої навчальної мети;
- у дитини виникають труднощі при досягненні визначених цілей;
- виникла необхідність збільшити кількість послуг дитині;
- дитину переводять в інший заклад;
- у дитини спостерігаються проблеми з поведінкою тощо» [49].

«Соціальний супровід розглядається як необхідна та ефективна соціальна методика роботи із сім'ями, що знаходяться у складних життєвих обставинах (неповні сім'ї, конфліктні, сім'ї, що виховують дитину з особливими потребами тощо). У наукових дослідженнях ми стикаємося з кількома визначеннями цього

поняття: соціальний супровід як комплексна соціальна послуга, спрямована на подолання складних життєвих умов особистості (Ж. Петрочко, З. Кияниця), як вид соціально-педагогічної діяльності, що є формою соціальної підтримки та передбачає протягом певного часу надання конкретній особі набору правових, психологічних, соціально-педагогічних, соціально-економічних, соціально-медичних, інформаційних послуг соціальним фахівцем, а також у разі потреби спільно з іншими спеціалістами (психологами, педагогами, юристами, лікарями тощо) з різних установ та організацій.

Базуючись на представлених визначеннях, ми визнаємо, що супровід – це підтримка чи послуги особі щодо розв’язання соціальних проблем. Для визначення соціально-педагогічної специфіки супроводу дітей з інвалідністю в інклюзивному освітньому закладі слід звернути увагу на поняття «соціально-педагогічна діяльність» – це вид професійної діяльності, спрямований на надання підтримки дитині в етапі її соціалізації, засвоєння нею соціокультурного досвіду і на створення передумов для її самореалізації в суспільстві. Тобто соціально-педагогічний супровід дитини з інвалідністю в інклюзивному освітньому закладі визначається як підтримка особистості, спрямована на надання допомоги дитині в процесі її соціалізації, освоєння нею соціокультурного досвіду і на створення умов для її самореалізації в суспільстві.

Модель соціально-педагогічної діяльності закладів освіти - поки що знаходиться у стадії формування. Вона включає дві взаємозалежні частини: внутрішню і зовнішню. До основних напрямків першої відносять діагностування, реалізацію соціального виховання, загальне управління соціально-виховною діяльністю, захист і охорону прав дитини. Зовнішня соціально-педагогічна діяльність надає можливості для застосування набутих у школі знань, умінь і навичок, досвіду емоційно-чуттєвого ставлення до світу та креативної діяльності у повсякденному житті в активній просоціальній діяльності» [50].

У контексті інклюзивної освіти педагогічний супровід має особливе значення, адже діти з особливими освітніми потребами потребують індивідуального темпу, адаптованих методів навчання та психологічної підтримки.

У супровід залучаються:

- учитель і асистент учителя;
- психолог, логопед, дефектолог, соціальний педагог;
- батьки дитини – як активні партнери освітнього процесу.

«Асистент вчителя – це працівник педагогічної сфери, який сприяє вчителю у впровадженні інклюзивного навчального процесу, підтримує учнів з особливими освітніми потребами коригує навчальні матеріали та сприяє їхній соціальній адаптації у колективі».

Основні інструменти в роботі асистента вчителя:

- -Вербальна підтримка
- -Фізична підтримка
- -Жестова підтримка
- -Візуальна підтримка

Умовами доступу асистента дитини в освітній процес є:

- 1) письмова заява у довільній формі одного з батьків (іншого законного представника) дитини щодо допуску асистента учня (дитини) до участі в освітньому процесі (далі – заява);
- 2) підписання договору про участь асистента учня (дитини) в освітньому процесі в закладі освіти;
- 3) наявність в закладі освіти висновку про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини, виданого інклюзивно-ресурсним центром, де зазначена потреба в асистенті учня (дитини) (супроводі під час інклюзивного навчання).

Державним стандартом визначено основні дії та заходи, що становлять зміст соціальної послуги «супровід під час інклюзивного навчання» та передбачають:

- допомогу в самообслуговуванні;
- підтримку у спілкуванні та комунікації з дітьми, педагогами та іншими особами;
- організацію харчування та допомогу у прийнятті їжі;
- організацію пересування та допомогу під час пересування;
- спостереження за станом здоров'я, допомогу в проведенні необхідних процедур;
- допомогу під час занять у гуртках, секціях, клубах, культурноосвітніх, спортивно-оздоровчих, науково-пошукових об'єднаннях на базі закладів освіти;
- допомогу під час ігрової діяльності для дітей дошкільного віку, інших видів діяльності під час освітнього процесу;
- допомогу під час здійснення рухової активності;
- організацію денного відпочинку (сну) у закладах дошкільної освіти.

Зміст соціальної послуги та її обсяг для кожного отримувача соціальної послуги визначаються індивідуально залежно від результатів оцінювання індивідуальних потреб та зазначаються в індивідуальному плані.

Порівняльна характеристика:

Асистент вчителя:

- це педагогічний працівник;
- учасник освітнього процесу;
- приймає на роботу керівник закладу освіти за трудовим договором відповідно до чинного законодавства;
- посадові обов'язки визначаються посадовою інструкцією;
- забезпечує особистісно орієнтоване спрямування освітнього процесу для учня з особливими освітніми процесами.

Асистент дитини/учня:

- не є педагогічним працівником

- учасником освітнього процесу може стати лише за умови допуску до нього;
- не призначається на посаду – ним може бути один із батьків (чи інший законний представник) дитини або уповноважена ними особа, соціальний робітник;
- керується укладеним договором (чи декількома договорами);
- забезпечує соціальні потреби такого учня»[10].

Соціально-педагогічний супровід є невід’ємною складовою інклюзивного освітнього процесу, який забезпечує всебічну підтримку дитини, зокрема з особливими освітніми потребами, у навчанні, розвитку та соціалізації. Роль соціального педагога полягає у захисті прав дитини, профілактиці негативних впливів середовища, організації соціально значущої діяльності та сприянні формуванню відповідальної громадянської позиції. Індивідуальна програма розвитку виступає важливим інструментом у забезпеченні індивідуального підходу, координації дій педагогічних працівників і визначенні оптимальних умов навчання.

1.3. Психологічні особливості розвитку підлітка з особливими потребами в освітньому інклюзивному середовищі

«У сучасному суспільстві все більше уваги приділяється вивченню та розумінню індивідуальних потреб, когнітивних функцій та соціальної адаптації, що зумовлено необхідністю краще розуміти та підтримувати осіб з різними психофізичними станами, а також забезпечити ефективну соціалізацію та самореалізацію особистості в цілому. Ця категорія осіб включає в себе різні групи, такі як особи з інвалідністю, з особливими навчальними потребами, з розладами аутистичного спектра та інші» [4, с.1].

«Діти з особливостями (порушеннями) психофізичного розвитку мають відхилення від нормального фізичного чи психічного розвитку, зумовлені вродженими чи набутими розладами « [17, с.1].

Залежно від типу порушення виділяють такі категорії дітей:

– з порушеннями слуху - це особи, у яких спостерігається часткова або повна втрата здатності сприймати звуки, зокрема мовлення, що зумовлює труднощі у розвитку мовлення, спілкування, пізнавальних процесів і соціальної адаптації.

– з порушеннями зору - це особи, у яких спостерігається часткова або повна втрата здатності бачити, що ускладнює сприйняття навколишнього світу, пізнання, орієнтацію в просторі, навчання та соціальну адаптацію.

– з порушеннями інтелекту з мовленнєвими порушеннями - це особи, у яких одночасно спостерігаються труднощі в інтелектуальному розвитку (пізнавальній діяльності, мисленні, засвоєнні знань) та порушення мовлення (звуковимови, словникового запасу, граматики, зв'язного мовлення). Такі поєднані порушення ускладнюють навчання, спілкування, соціальну адаптацію та потребують системної підтримки фахівців.

– з порушеннями опорно-рухового апарату- це особи, у яких є відхилення у функціонуванні кістково-м'язової системи, що обмежують їхні рухові можливості, впливають на розвиток моторики, самостійність, навчання та соціальну адаптацію. Такі порушення можуть бути вродженими або набутими внаслідок хвороб, травм, ураження нервової системи.

– зі складною структурою порушень- це особи, у яких поєднуються два або більше первинних порушень розвитку (фізичних, сенсорних, інтелектуальних, мовленнєвих чи емоційно-вольових), що ускладнюють процес навчання, спілкування та соціалізації. Такі порушення можуть мати як уроджене, так і набуте походження [23].

Особливості розвитку із порушенням слуху:

- уповільнений розвиток мовлення та комунікативних навичок;
- труднощі у сприйнятті усної мови та розумінні інструкцій;
- обмежений словниковий запас і граматичні помилки в мовленні;

- можливе відставання у соціальному та емоційному розвитку через обмежене спілкування;

- висока розвиненість зорового сприйняття, уваги, рухової пам'яті.

Особливості розвитку із порушенням зору:

- труднощі у зорієнтованому сприйнятті простору та навігації;
- обмеженість у зоровій інформації, що впливає на розвиток уявлень, мислення, мови;

- потреба у тактильному та слуховому сприйнятті;

- можливе відставання у руховому розвитку (координація, рівновага);

- підвищена залежність від організації середовища та підтримки дорослих.

Особливості розвитку із порушеннями опорно-рухового апарату:

- порушення рухової активності (утруднене пересування, незграбність, швидка втомлюваність);

- затримка розвитку дрібної моторики (труднощі у письмі, малюванні, застібанні гудзиків тощо);

- можливі мовленнєві порушення, пов'язані з ураженням м'язів артикуляційного апарату;

- труднощі в самообслуговуванні;

- емоційна чутливість, можливе відчуття залежності або занижена самооцінка;

- при збереженому інтелекті – висока пізнавальна активність і потреба у спілкуванні.

«Особливі психофізичні порушення потреби особи вимагають особливого підходу та уваги з боку психологів, батьків та педагогів. Кожен заслуговує на індивідуальний підхід, який враховує її особливості, можливості та потреби. Важливо зрозуміти, що психологічний розвиток цих осіб може відрізнятись від розвитку їхніх здорових ровесників, тому необхідно створювати спеціальні умови для їхнього навчання, соціалізації та самореалізації» [18].

Зважаючи на складність психологічного розвитку дитини-підлітка з особливими потребами, важливо приділяти увагу різним аспектам їхнього життя. Наприклад, розвиток комунікативних навичок, соціальної компетентності та самооцінки є особливо важливими для цієї групи осіб. Також необхідно враховувати специфіку їхньої когнітивної діяльності, що може впливати на їх здатність до навчання та сприйняття інформації.

«У психологічному розвитку дитини-підлітка з особливими потребами відмінності і особливості виявляються з більшою чи меншою інтенсивністю. У цьому контексті роль сім'ї набуває надзвичайного значення, оскільки вона відіграє фундаментальну роль у формуванні психічного стану, а не в розвитку дитини-підлітка з особливими потребами» [18].

Сім'я дитини з особливостями у розвитку виступає її первинним інститутом соціалізації. «Процес дорослішання таких дітей зазвичай супроводжується значними труднощами та відбувається більш повільно. Цей процес також може бути поділений на кілька етапів:

Перший етап соціалізації дитини полягає у її входженні в соціум. Основним кроком є адаптація в межах сім'ї. Успіх цього процесу значною мірою залежить від здатності членів родини адекватно реагувати на труднощі дитини та підтримувати її у їх вирішенні. Проблеми, які виникають на цьому етапі, зазвичай є наслідком неправильної поведінки чи позиції батьків або інших членів сім'ї.

Другий етап соціалізації відбувається під час перебування дитини в навчальному закладі. Тут ключову роль відіграють тактовність і повага з боку педагогів, зокрема до дітей з особливими освітніми потребами. Члени сім'ї повинні виконувати важливу місію – позитивно налаштувати дитину на нове середовище і підкреслити значущість змін, які відбуваються в її житті.

Третій етап соціалізації передбачає адаптацію дитини та її родини в суспільстві. Це включає «пошук інших сімей із подібними проблемами,

встановлення соціальних зв'язків та визначення свого місця в громадському житті, своєї «соціальної ніші» [18].

«Соціалізація є одним із ключових факторів гармонійного розвитку особистості та її успішної адаптації в суспільстві. У найпоширенішому розумінні цей «процес трактується як активне опанування людиною соціального досвіду, ролей, норм та цінностей» [19].

«Сім'я – це перше та найважливіше соціальне середовище, яке потребує лише дитина-підліток з особливими потребами. Воно забезпечує потребу в стабільності, увазі, повазі та любові, що сприяє формуванню позитивного самосприйняття та позитивної впевненості в собі. Крім того, сім'я створює умови для розвитку соціальної компетентності, емоційного інтелекту та саморегуляції, які є важливими аспектами психологічного розвитку дитини з особливими потребами. Сім'я повинна забезпечити належні умови для самореалізації дитини з особливими потребами, дозволяючи їй розвивати свої здібності та брати участь у улюблених заняттях. Також важливо, щоб сім'я надавала підтримку та допомогу у вирішенні проблем та труднощів, з якими може зітнутися дитина-підліток з особливими потребами. Це створить відчуття безпеки та довіри, що сприятиме подальшому психологічному розвитку» [24].

Таким чином, сім'я відіграє незамінну роль у психологічному розвитку дитини-підлітка з особливими потребами. Створити сприятливі умови для розвитку позитивної самооцінки, соціальної компетентності та емоційного інтелекту. Тому велике значення надається сім'ї як основному джерелу підтримки та розвитку дитини-підлітка з особливими потребами.

У підлітків з особливими потребами виявляються ментальні та психологічні особливості порівнянні з їхніми ровесниками. Однак, однаково важливим фактором у їхньому розвитку є вплив сімейного середовища на їхній емоційний стан.

«Родинне оточення має велике значення для формування емоційного стану дитини-підлітка з особливими потребами. Відносини з батьками, братами і сестрами, а також загальна атмосфера в родині можуть впливати на самооцінку, стабільність емоцій та загальну психічну стійкість підлітка.

Однією з особливостей такого впливу є підвищена вразливість підлітків з особливими потребами до негативних емоційних впливів. Вони можуть бути більш схильні до стресу та тривожності, тому позитивна, спокійна й підтримуюча атмосфера в родині є особливо важливою для їхнього емоційного благополуччя та розвитку.

Крім того, сімейне середовище може впливати на формування відповідних стратегій управління емоціями у дитини-підлітка з особливими потребами. Відкритий та сприйнятливий підхід батьків до виявлення та розуміння емоцій дитини може допомогти їй вчитися справлятися зі своїми почуттями та розвивати емоційну інтелектуальність» [24].

Отже, родинне оточення має значний вплив на емоційний стан дитини-підлітка з особливими потребами. Позитивна та підтримуюча атмосфера в сім'ї, а також сприйнятливий підхід до емоційного розвитку можуть сприяти покращенню їхнього емоційного благополуччя та загального розвитку.

«У формуванні самооцінки підлітка з особливими потребами відіграє ключову роль підтримка та розуміння зі сторони батьків. Враховуючи психологічні відмінності, які притаманні дітям з особливими потребами, батьки повинні бути особливо пильними й відкритими до потреб своєї дитини. Це допомагає створити сприятливу атмосферу для розвитку її самооцінки та впевненості у собі» [24].

«Підтримка - це не лише слова, а активна участь батьків у житті дитини, їхня присутність і допомога у всіх сферах її існування. Батьки повинні бути готові до спілкування з дитиною, виявляти інтерес до її думок, почуттів та потреб. Це надає можливість підлітку відчувати себе значущим і цінним» [24].

«Розуміння - це можливість батьків налагоджувати емоційний контакт з дитиною, враховувати її особливості та потреби. Важливо уникати критики й порівняння з іншими дітьми, а замість цього надавати підтримку та сприяти розвитку її унікальних здібностей» [24].

Виділяють 5 основних чинників успішної соціалізації особи з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивної освіти:

- толерантне ставлення (сприяє зростанню самоповаги, впевненості у власних можливостях);
- доброзичлива атмосфера (взаємодія з іншими дітьми, наслідування їх соціального досвіду);
- індивідуальний підхід (сприяє врахуванню особистого потенціалу дитини);
- співпраця з корекційними педагогами (ефективність навчання та виховання);
- спільна діяльність (налагодження ефективної співпраці) [52].

«Враховуючи їхні індивідуальні потреби й психологічні особливості, важливо створити для них комфортні умови навчання та соціальної взаємодії.

Ключовим аспектом процесу адаптації є усвідомлення потреб підлітка з особливими освітніми потребами. Ці потреби можуть суттєво відрізнятись від типових запитів інших школярів, тому критично важливо брати до уваги їхню індивідуальну специфіку. Наприклад, певна група може вимагати додаткових ресурсів під час навчання або спеціально налаштованих умов для ефективного освоєння навчального матеріалу.

Фактори, які впливають на соціальну адаптацію дітей, відіграють ключову роль у формуванні їхнього соціального розвитку та успішної інтеграції в оточуюче середовище» [14, с. 5].

Психофізичні порушення підлітка також формують його здатність пристосовуватись до шкільного середовища. Так, у деяких осіб спостерігаються

труднощі в комунікативній сфері, у соціальній інтеграції чи в розвитку емоційних компетенцій. Таким чином, педагогічний персонал і фахівці мають бути підготовленими до роботи з цими потребами, забезпечуючи необхідну підтримку та допомогу. Не менш важливим є створення сприятливого навчального середовища для підлітка з психофізичними порушеннями у розвитку. Це передбачає коригування навчальних програм, використання особливих методик і матеріалів, а також формування безпечної й підтримуючої атмосфери в класі. Таке оточення допоможе підлітку відчувати впевненість і успішніше пристосовуватися до шкільного життя.

У нинішньому соціумі важливим є усвідомлення різниць і особливосте й кожного підлітка, адже це впливає на їхню психологічну форму розвитку. Кожен підліток володіє власними індивідуальними потребами та ознаками, які слід враховувати під час створення навчального середовища.

Психофізичні порушення підлітка з особливими потребами можуть проявлятися у різноманітних формах – від фізичних обмежень до розумових відхилень. Урахування цих характеристик у процесі освіти є обов'язковим, бо воно сприяє їхньому психічному розвитку та соціальній інтеграції.

Впроваджуючи інклюзивну систему освіти, гарантуємо, що підліток з особливими потребами навчається разом зі своїми однолітками без будь-яких обмежень. Такий підхід допомагає сформувати у підлітка позитивне самовизначення і високий рівень самооцінки.

Багатосторонність навчального середовища активізує розвиток пізнавальних, соціальних і емоційних компетенцій у підлітка з особливими потребами. Він отримує шанс спілкуватися з ровесниками, удосконалювати комунікативні навички та відчувати себе важливим членом колективу.

Завдяки інклюзивному навчанню формується толерантне ставлення до різноманітних відмінностей і зростає розуміння багатокультурності в суспільстві.

Підліток, який має особливі потреби, отримує досвід спілкування з різними людьми, розширює свої горизонти та усвідомлює унікальність кожної особистості.

Інклюзивна система освіти розвиває у підлітка з особливими потребами самостійність і самоконтроль. Він вчиться приймати рішення, вирішувати проблеми та нести відповідальність за власні дії, що позитивно впливає на його психологічний стан [4].

Отже, діти з особливими освітніми потребами становлять різноманітну групу, розвиток якої потребує індивідуального підходу, психолого-педагогічної підтримки та створення сприятливих умов для навчання і соціалізації. Важливу роль у цьому процесі відіграють сім'я та школа, які забезпечують емоційну безпеку, розвиток самооцінки та формування соціальних навичок. Інклюзивна освіта сприяє повноцінній інтеграції таких дітей у суспільство, формує толерантність і забезпечує умови для їхньої самореалізації.

Висновок до першого розділу

У межах вивчення супроводу підлітків в інклюзивно освітньому середовищі ми встановили що під термінологічною сполукою «інклюзивна освіта» є необхідним складником психологічного становлення підлітка з особливими потребами. Вона сприяє формуванню позитивної ідентичності, розвитку соціальних навичок і толерантного ставлення до різноманіття. Урахування індивідуальних особливостей кожного підлітка забезпечує їх успішну інтеграцію в суспільство та досягнення психологічного розвитку на належному рівні.

Психологічне становлення підлітків з особливими освітніми потребами відрізняється своїми неповторними рисами, що визначаються як їхніми особистими психофізичними якостями, так і обставинами їхнього життя. У цей час підлітки проходять непростий шлях усвідомлення себе, формування власного «я» та налагодження стосунків з іншими. Ці процеси можуть бути складнішими через перешкоди у спілкуванні, навчанні або фізичному розвитку.

Підлітки з особливими потребами особливо потребують підтримки та розуміння від найближчих, адже їхнє сприйняття дуже чутливе. Коли родина бере активну участь у їхньому житті, це сприяє їхньому повноцінному розвитку. Навпаки, брак уваги, відчуження або надмірна турбота можуть негативно позначитися на формуванні їхньої особистості та здатності пристосовуватися до життя в суспільстві.

Адаптація дитини-підлітка з психофізичними порушеннями до освітнього середовища – це непросте завдання, що охоплює багато аспектів і вимагає врахування індивідуальних особливостей, витримки та всебічної допомоги. Щоб така дитина успішно влилася в освітній процес, важливо, наскільки школа готова до інклюзії, чи достатньо кваліфіковані вчителі та яка атмосфера панує серед учнів.

Оскільки психофізичні особливості можуть впливати на мислення, емоції та спілкування, необхідно створити сприятливе середовище, яке заохочуватиме інтерес до навчання, розвиватиме вміння спілкуватися та бути самостійним.

Ключову роль тут відіграє співпраця різних спеціалістів – педагогів, психологів, соціальних працівників, а також активна підтримка сім'ї для особистісного зростання та соціальної інтеграції.

РОЗДІЛ II. ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВІДУ ПІДЛІТКІВ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

2.1. Аналіз адаптації підлітків з особливими потребами в умовах інклюзивного освітнього середовища

Експериментальне дослідження проводилось на базі закладу загальної середньої освіти «Сокальська ЗШ I-III ступенів №4 Сокальської міської ради Львівської області», серед учнів 7-Б класу, кількість респондентів становила 4 учнів віком 12-13 років. З метою провести успішний супровід підлітка нами було застосовано мультидисциплінарну модель.

«Процес адаптації має на увазі співвіднесеність з майбутнім станом. Людина змушена з самого народження адаптуватися до структури зовнішнього світу, і в цьому випадку не можна відокремлювати біологічні концепції від соціальних і психологічних» [11, с.252].

«Процес дорослішання «особливих дітей» проходить з великими труднощами та у дещо сповільненому темпі, який умовно можна розділити на етапи.

Перший етап соціалізації – входження дитини в соціум, адаптація її в сім'ї. Успішність цього процесу залежить від того, наскільки адекватно члени родини реагують на проблеми дитини і допомагають у їх подоланні. Тому труднощі, які виникають є результатом неправильної позиції батьків та інших членів сім'ї. Другий етап протікає вже у закладі дошкільної освіти. Важливу роль має відіграти такт педагогів, повага до дитини з особливими освітніми потребами. Однак зауважимо, що налаштування дитини на перебування у закладі, на важливість нових змін у її житті виконують члени родини.

Третій етап соціалізації - адаптація дитини та її сім'ї власне у суспільстві «пошук інших сімей з подібними проблемами, встановлення контактів, пошук своєї соціальної ніші» [53].

З метою дослідження соціальної адаптації підлітка з особливими потребами в умовах інклюзивного освітнього середовища, використовувались такі методи як:

1. Анкета «Визначення рівня згуртованості класного колективу» (за методикою Сішора) [8] (Додаток В).
2. Методика «Профіль соціального розвитку» [9, с.1] (Додаток Г).
3. Тест шкільної тривожності Б. Філіпса [10] (Додаток Д).

Анкети «Визначення рівня згуртованості класного колективу» (за методикою Сішора) використовують для діагностики соціально-психологічного клімату в учнівському колективі та визначення ступеня згуртованості класу.

Мета використання анкети:

- виявити рівень єдності, взаєморозуміння та взаємної підтримки між учнями;
- визначити ступінь емоційної, комунікативної та ділової єдності в класі;
- допомогти класному керівникові, психологу чи соціальному педагогу оцінити ефективність виховної роботи та атмосферу в колективі;
- виявити проблеми міжособистісних стосунків (ізолюваність, конфліктність, групування учнів тощо);
- спланувати корекційну або розвивальну роботу для поліпшення взаємин у класі.

Анкета за методикою Сішора є дієвим інструментом у роботі класного керівника, практичного психолога та соціального педагога. Вона допомагає оцінити рівень згуртованості учнівського колективу, сприяє створенню сприятливого соціально-психологічного середовища і підвищує ефективність навчально-виховного процесу.

«Методика «Профіль соціального розвитку» визначає рівень соціальної поведінкової компетентності і комунікативних навичок як показників соціальної зрілості.

Методика виступає експертною оцінкою підлітка вихователями та батьками. Вона побудована за принципом семантичного диференціалу. Вона являє собою перелік парних протилежних тверджень та містить шкалу оцінювання від +2 до -2, які вказують на міру прояву певної характеристики. Експерту пропонується бланк з характеристиками та шкалою оцінювання прояву. Далі, пропонується уважно прочитати запропоновані характеристики та оцінити їх міру прояву у конкретної особи, поставити галочку навпроти обраної оцінки. В якості експерта можуть виступати вихователі, батьки» [54].

«Для вивчення рівня і характеру тривожності, пов'язаної зі школою, у дітей молодшого та середнього шкільного віку застосовується тест шкільної тривожності Філіпса. Тест складається з 58 питань, які можуть зачитуватися школярами, а можуть і пропонуватися в письмовому вигляді. На кожне питання потрібно однозначно відповісти «так» (ставиться знак «плюс») або «ні» (знак «мінус»). Перед початком роботи дітям пропонується інструкція: «Хлопці, зараз вам буде запропоновано опитувальник, який складається з питань про гом, як ви себе почуваете в школі. Намагайтеся відповідати широко і правдиво, тут немає вірних чи невірних, хороших чи поганих відповідей. Над питаннями довго не замислюйтесь. Вгорі на аркуші напишіть свої ім'я, прізвище і клас. Відповідаючи на питання, записуйте його номер і відповідь: «плюс», якщо ви згодні з ним, або «мінус», якщо не згодні» [55].

«Використанням анкети для оцінки привабливості класного колективу нами встановлено індекси емоційно-психологічного клімату колективу учнів початкових класів (Додаток В). Учням було необхідно оцінити взаємини у класі.

Групова згуртованість є ключовим показником, що відображає рівень інтеграції групи та її об'єднання в єдине ціле. Для її оцінки необов'язово обмежуватися розрахунком соціометричних індексів. Набагато легше скористатися методикою, яка включає 5 запитань із кількома варіантами відповідей для кожного з них» [30]. Отже більшість дітей мають достатній рівень взаєморозуміння і

позитивного ставлення до колективу, однак у групі спостерігається різниця в соціальній активності та включеності в групову взаємодію. Колектив у цілому характеризується помірною згуртованістю, наявністю дружніх відносин між більшістю учнів, проте є окремі підлітки, які потребують додаткової уваги педагога і психолога для розвитку соціальних навичок та впевненості в собі.

Рекомендації:

- проводити ігрові та командні вправи, спрямовані на розвиток взаємодії;
- стимулювати участь усіх учнів у спільних творчих і групових справах;
- надати індивідуальну психологічну підтримку дитині з низьким рівнем згуртованості;
- підтримувати доброзичливий мікроклімат у колективі через класні години, інтерактивні ігри та тренінги довіри.

З метою діагностики рівня соціалізації особи застосували методика «Профіль соціального розвитку» (Додаток 1) для формування профілю соціального розвитку у групі, результати якого наведені в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Соціальний розвиток підлітка для визначення рівня позитивної та негативної соціалізації

	Кількість	Відсоткова частина
Позитивна	3	75%
Негативна	1	25%

Результати свідчать, 3 учні (75%) мають високий рівень соціального розвитку – вони характеризуються розвиненою комунікативністю, активністю, здатністю до співпраці, відповідальністю, толерантністю та емпатійністю. 1 дитина (25%) має низький рівень соціального розвитку – спостерігається знижена комунікативна

активність, труднощі у самоконтролі, невпевненість, низька участь у групових формах діяльності.

Загалом, у групі сформовано позитивний соціально-психологічний клімат, проте наявність однієї дитини з низьким рівнем соціальної зрілості потребує індивідуальної уваги з боку педагогів та психолога.

Група дітей віком 12–13 років демонструє високий рівень соціального розвитку, що проявляється у взаємоповазі, дружності, готовності до взаємодії та взаємодопомоги. Один учень потребує додаткової підтримки з боку педагогів і психолога для розвитку впевненості, емоційної стабільності та соціальної активності.

Рекомендації:

- індивідуальна робота з дитиною, яка має низький рівень соціального розвитку – бесіди, рольові ігри, психологічні тренінги.
- залучення всіх дітей до спільних творчих, волонтерських і командних заходів.
- підтримка позитивної атмосфери в колективі, розвиток емпатії та толерантності.
- проведення занять із розвитку соціально-комунікативних умінь, саморегуляції та впевненості у собі.

Для виявлення проявів шкільної тривожності ми використали підхід Б. Філіпса (Додаток Д). Результати вивчення аспектів вираженості шкільної тривожності подано в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Рівень тривожності (за тестом шкільної тривожності Б. Філіпса)

	Кількість	Відсоткова частина

Високий	1	25%
Підвищений	2	50%
Нормальний	1	25%

Отже, 1 учень (25%) має високий рівень шкільної тривожності. Для нього характерні сильні емоційні переживання, страх отримати погану оцінку, невпевненість у собі, надмірна залежність від думки вчителя та однолітків.

2 учні (50%) мають підвищений рівень тривожності – у них спостерігається епізодична невпевненість, страх помилитися, напруга в ситуаціях перевірки знань або публічних виступів. 1 учень (25%) має нормальний рівень тривожності, емоційно стабільна, впевнено поводить себе у навчальних і соціальних ситуаціях.

У класі переважає середній рівень тривожності. Більшість дітей (75%) відчувають певне емоційне напруження в навчальному процесі, пов'язане з оцінюванням, страхом помилитися чи не відповідати очікуванням дорослих.

Це може свідчити про високі вимоги до себе або емоційну чутливість дітей.

Рекомендації:

- психологічна підтримка дитини з високим рівнем тривожності – індивідуальні консультації, релаксаційні техніки, вправи на зниження емоційної напруги.
- проведення тренінгів з розвитку впевненості, позитивного мислення, комунікативних умінь.
- створення ситуацій успіху на уроках – схвалення, підтримка, похвала навіть за часткові досягнення.
- співпраця з батьками – рекомендації щодо зниження надмірного контролю, формування довіри та позитивного ставлення до навчання.
- використання ігрових і творчих методів навчання для зниження напруги й підвищення мотивації.

Отже, результати експериментального дослідження свідчать, що більшість учнів 7-Б класу продемонстрували позитивну соціальну адаптацію, високий рівень соціального розвитку та помірну згуртованість колективу. Водночас окремі особи мають знижений рівень соціальної активності та підвищену шкільну тривожність, що потребує індивідуальної підтримки з боку педагогів і психолога. Загалом, у класі сформовано сприятливий соціально-психологічний клімат, який сприяє розвитку міжособистісних взаємин і позитивній динаміці адаптаційних процесів.

2.2. Команда соціально-педагогічного супроводу підлітків з особливими освітніми потребами

«Для особи, у якій виникають складнощі під час навчання та яка потребує постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі і не має висновку щодо комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку особи, за зверненням одного з її батьків або іншого законного представника керівник закладу дошкільної освіти формує Команду супроводу. У зверненні один з батьків дитини або інший законний представник вказує причину потреби постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі, а також пропозиції щодо осіб, які можуть бути включені до Команди супроводу, для оцінки потреби надання постійної чи тимчасової підтримки з обґрунтуванням такої потреби або підтвердження відповідної кваліфікації залучених фахівців. З метою встановлення потреби в постійній чи тимчасовій підтримці в освітньому процесі.

Команда супроводу у проміжку від двох тижнів до місяця виконує:

- аналіз висновків щодо комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку дитини.
- спостереження за дитиною з особливими освітніми потребами. Вивчення психофізичного стану особи з особливими освітніми потребами для подальшого створення індивідуальної програми розвитку.

- надання консультацій батькам особи з особливими освітніми потребами, залученим до роботи команди супроводу.
- консультації з іншими фахівцями, включаючи спеціалістів із закладів спеціальної освіти (за потреби).
- аналіз індивідуальної програми реабілітації особи та інших документів, наданих батьками за результатами спостереження, вивчення залучених фахівців. З метою встановлення потреби в постійній чи тимчасовій підтримці в освітньому процесі.

Команда супроводу у проміжку від двох тижнів до місяця виконує:

- аналіз висновків щодо комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку дитини.
- спостереження за дитиною з особливими освітніми потребами. Вивчення психофізичного стану учня для подальшого створення індивідуальної програми розвитку.
- надання консультацій батькам учня та іншим особам, залученим до роботи команди супроводу.
- консультації з іншими фахівцями, включаючи спеціалістів із закладів спеціальної освіти (за потреби).
- аналіз індивідуальної програми реабілітації особи та інших документів, наданих батьками особи.

За результатами спостереження, вивчення психофізичного стану підлітка та оцінки її потреби в наданні підтримки Команда супроводу приймає рішення про:

- забезпечення підтримки першого ступеня;
- рекомендація батькам звернутися до інклюзивно-ресурсного центру з метою проведення всебічної психолого-педагогічної оцінки розвитку дитини;

– відсутність підстав для забезпечення підтримки першого ступеня в навчальному закладі» [6, с.10].

«Для особи з особливими освітніми потребами, яка має висновок про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку особи, від моменту її прийому до інклюзивної групи закладу дошкільної освіти керівник закладу обов'язково затверджує наказом особовий склад Команди супроводу та забезпечує умови для її роботи»

Команда супроводу в строк від двох тижнів до місяця здійснює:

- аналіз висновків щодо комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку особи;
- спостереження за дитиною з особливими освітніми потребами;
- вивчення психофізичного стану особи з особливими освітніми потребами для подальшого створення індивідуальної програми розвитку;
- надання консультацій батькам та іншим особам, залученим до роботи команди супроводу;
- консультації з іншими фахівцями, включаючи спеціалістів із закладів спеціальної освіти (за потреби);
- аналіз індивідуальної програми реабілітації дитини та інших документів, наданих батьками;
- розробка індивідуальної програми розвитку» [7].

«Спільне викладання – це форма організації навчального процесу, за якої два або більше спеціалістів разом проводять заняття для різноманітної групи учнів, включаючи дітей із особливими освітніми потребами, у єдиному фізичному просторі класу» [43].

«Керівник навчального закладу має розробити чіткі посадові інструкції для обох, а також створити умови для їхньої плідної співпраці. Для досягнення

позитивного результату важливо, щоб учитель і асистент працювали як рівноправні партнери. Якщо ж до асистента ставитимуться лише як до підлеглого, який виконує вказівки педагога, його мотивація та творчий потенціал будуть знижуватися, що неминуче позначиться на якості освіти. Лише спільна діяльність у плануванні індивідуальних завдань, створенні дидактичного матеріалу чи розробленні індивідуальної програми розвитку дозволить досягти очікуваних результатів» [29].

«Матриця розподілу ролей (див. табл. 2.3) сприяє чіткому розподілу ролей у виконанні завдання. Вона дозволяє визначити, хто персонально відповідає за його реалізацію, хто контролює досягнення цілей, з ким варто радитися в процесі роботи, а також кому необхідно повідомити про отримані результати» [43].

Таблиця 2.3

Матриця розподілу ролей

Функції/Учасники	Вихователь-методист	Вчитель	Психолог	Соц.педагог	Асистент
Координація команди	+		-	-	-
Моніторинг динаміки розвитку	+	+		+	+
Проведення занять	-	+	+	-	+
Зв'язок з сім'єю	+	+	+	+	+
Адаптація навчального матеріалу	-	+	-	-	+

Командний супровід проводився на базі закладу загальної середньої освіти «Сокальська загальноосвітня школа №4- ліцей» Львівської області, серед учнів 7-Б

класу, кількість респондентів становила 4 учнів віком 12-13 років. З метою провезти успішний супровід підлітка нами було застосовано мультидисциплінарну модель. Мультидисциплінарна модель – це підхід вирішення складної проблеми, що передбачає об'єднання фахівців з різних галузей знань, які працюють паралельно над досягненням спільної мети. Кожен фахівець працює самостійно у своїй сфері, ділячись результатами.

Використовувалась стратегія ефективного спілкування, основні принципи:

Говорити зрозумілою мовою, ставити запитання, застосовувати техніку активного слухання, реагувати на почути та з'ясувати незрозуміле, підходити до проблеми з різних точок зору, виявляти зацікавленість у позитивному розвитку особи, спілкування на рівних, виявляти позитивні емоції.

Отже, ефективна організація командного супроводу дітей з особливими освітніми потребами є важливою умовою їхньої успішної адаптації та розвитку в інклюзивному середовищі. Зладжена робота педагогів, психологів, соціальних педагогів та асистентів на основі мультидисциплінарного підходу забезпечує всебічну підтримку кожної дитини відповідно до її індивідуальних потреб. Така взаємодія сприяє створенню комфортного освітнього простору, де кожен учень має можливість реалізувати свій потенціал і відчувати себе рівноправним членом шкільної спільноти.

2.3. Програма тренінгу з метою кращої адаптації підлітків з особливими потребами в умовах інклюзивного освітнього середовища

Існує широкий спектр методик та технік дослідження учнів з особливими освітніми потребами, які використовуються педагогами, психологами та соціальними працівниками для оцінки розвитку, адаптації, пізнавальної діяльності й емоційно-вольової сфери дитини.

«Методика «Заучування 10 слів»

Дану методику розробив О.Р. Лурія. Використовується для оцінки стану пам'яті, стомлюваності, активності уваги. Ніякого спеціального устаткування не потрібно. Проте в більшій мірі, чим при використанні решти методик, необхідна тиша: за наявності яких-небудь розмов у кімнаті експеримент проводити недоцільно.

Перед початком дослідження експериментатор повинен записати в одну строчку ряд коротких (односкладових і двоскладових) слів. Слова потрібно підібрати прості, різноманітні і такі, що не мають між собою ніякого логічного зв'язку. Зазвичай кожен експериментатор користується яким-небудь одним набором слів. Проте необхідно використовувати декілька наборів, щоб діти не могли їх один від одного почути.

У даному експерименті дуже важлива велика точність вимови і незмінність інструкції.

Інструкція складається з декількох етапів.

Перше пояснення: «Зараз я прочитаю 10 слів. Слухати треба уважно.

Коли закінчу читати, відразу ж повтори стільки, скільки запам'ятаєш.

Повторювати можна у будь-якому порядку, порядок ролі не грає. Зрозуміло?»

Експериментатор читає слова поволі, чітко. Коли випробовуваний повторює слова, експериментатор ставить у своєму протоколі хрестики під цими словами» [56, ст.19].

Методика «Сходінки»

«Ця методика призначена для вивчення динаміки самооцінки. Застосовується як у дошкільному віці, так і в молодшому шкільному.

Хід виконання: дитині показують намальовану на папері драбінку з 7 сходінками. Середня сходінка має форму майданчика і пояснюють завдання. «На трьох нижніх сходінках знаходяться погані діти (чим нижче, тим гірші), на майданчику - не погані і не гарні, а на трьох верхніх сходінках - гарні діти (чим вище, тим кращі)». Кожна сходінка має, тим самим, певну змістову

характеристику. Дитина повинна поставити себе на одну зі сходинок і обґрунтувати свій вибір» [57].

Тест Кеттела

«Тест Кеттела в сучасній психології – зберігає актуальність у клінічній, консультувальній, освітній, організаційній і психотерапевтичній практиці.

16-факторний особистісний опитувальник Раймонда Кеттела (16PF) – стандартизований тест, який вимірює 16 першорядних рис особистості та кілька глобальних факторів, включаючи стабільність, відкритість, домінантність тощо.

Тест Кеттела один з найбільш відомих та широко використовуваних тестів особистості в психології, який був розроблений Реймондом Кеттелом у 1949 році та складається із 16 показників, що відбивають різні аспекти особистості. Основна мета тесту Кеттела – визначення рівня певних особистісних рис у людини.

Кожен аспект тесту описує рису поведінки, характеру або особистісних рис, які можуть впливати на те, як людина сприймає світ та поводить у ньому.

Тест може допомогти психологам, психотерапевтам, психіатрам, педагогам та іншим фахівцям у розумінні особистості людини та її потреб.

Прикметно, що кожен з 16 показників тесту Кеттела – описується двома протилежними показниками, що представляють кінці протилежних спектрів.

Ці протилежні показники є основою для оцінки того, як далеко людина перебуває на цьому спектрі. Наприклад, фактор «Екстраверсія» містить протилежні показники «Інтроверсія» та «Екстраверсія», які відбивають те, наскільки людина орієнтується на інших та на соціальні ситуації.» [58].

Програма тренінгу з метою кращої адаптації підлітків з особливими потребами в умовах інклюзивного освітнього середовища.

1) *Цілеспрямована мета тренінгу* зробити дитину впевненою, соціально активною, здатною до спілкування та взаємодії в інклюзивному середовищі.

2) *Інтерактивна мета тренінгу* забезпечити активну взаємодію між учасниками, створити умови для обміну досвідом, думками й емоціями; навчити

дітей співпрацювати, слухати інших, аргументувати власну позицію та приймати іншу точку зору.

3) *Групова мета тренінгу* формування згуртованого, толерантного та взаємопідтримувального колективу, у якому кожна дитина відчуває себе прийнятою, важливою і рівноправною частиною команди.

Табличка 2.4.

Характеристика програми тренінгу з метою кращої адаптації підлітків з особливими потребами в умовах інклюзивного освітнього середовища

№ з/п	<i>Складники програми тренінгу</i>	<i>Характеристика складників програми тренінгу</i>
1.	<i>Об'єкт програми тренінгу</i>	Діти підліткового віку (7 клас)
2.	<i>Об'єкт реалізації програми тренінгу</i>	Соціальні педагоги
3.	<i>Мета програми тренінгу</i>	Адаптації підлітків з особливими потребами в умовах інклюзивного освітнього середовища
4.	<i>Зміст програми тренінгу</i>	Техніка активного слухання, побудова довірливих стосунків, подолання конфліктів без агресії, робота з емоційними порушеннями, методи підкріплення та мотивації.
5.	<i>Структура програми тренінгу</i>	Тренінг «Ефективна комунікація в ОСВІТНЬОМУ інклюзивному середовищі» [31]

		Тренінг «Стратегія адаптації підлітка з ООП у шкільному середовищі»[32] Тренінг «Взаємодія з батьками дітей з особливими освітніми потребами» [33]
	<i>Метод реалізації</i>	Рольові ігри, вправи з емпатією, моделювання складних бесід, арт-терапевтичні вправи
7.	<i>Тривалість реалізації програми тренінгу</i>	Реалізація тренінгової програми розрахована на 5 занять, що проводяться протягом 3–5 тижнів (залежно від розкладу та можливостей учасників). Тривалість одного заняття становить 45–60 хвилин, що відповідає віковим можливостям підлітків 12–13 років та сприяє ефективному засвоєнню матеріалу без перевантаження.

Отже, застосування різноманітних методик і технік, таких як «Заучування 10 слів» О. Лурії, «Сходінки» та тест Кеттела, дає змогу всебічно оцінити розвиток, емоційний стан і соціальні особливості учнів з особливими освітніми потребами. Отримані результати дозволяють педагогам і психологам більш точно визначати індивідуальні потреби дітей та розробляти ефективні стратегії підтримки. Реалізація тренінгової програми сприяє кращій адаптації підлітків до інклюзивного освітнього середовища, розвитку їхньої впевненості, комунікативних навичок та згуртованості в колективі.

Висновок до 2 розділу

Ефективна команда супроводу – це не формальна структура, а активна взаємодія спеціалістів, які прагнуть спільної мети: якісну освіту та розвиток дитини з ООП. Основою всіх рішень має бути потреба дитини, а не службові інструкції чи зручність дорослих. Взаємодія має бути системною, а не ситуативною: регулярні зустрічі, спостереження за прогресом, відкритість до змін. Успішність команди залежить від співпраці з батьками, довіри й готовності до взаємного навчання. Справжнє включення дитини з особливими освітніми потребами – це не лише про інклюзію в класі чи групі. Це про інклюзію в серцях дорослих, що її оточують.

Особливості соціальної адаптації дітей з особливими потребами у групах, в яких вони навчаються та виховуються спільно, включали емпіричне дослідження: емоційно психологічного клімату колективу учнів; шкільної тривожності; соціометричного становища учнів у колективі. Для вивчення кожного з названих нами параметрів використовувалися стандартизовані методи. Отримані результати дозволяють сформулювати такі висновки.

Учні характеризують свої взаємини як дружні, спокійні й ввічливі. Це підтверджують результати оцінки їхнього емоційного стану. Проте у дітей з особливими освітніми потребами спостерігається підвищений рівень тривожності, який проявляється через декілька чинників: переживання соціального стресу, відчуття фрустрації через незадоволену потребу в досягненні успіху, страх перед самовираженням і труднощі у стосунках із вчителями. Виявлено можливі причини цієї тривожності, врахування яких у майбутньому допоможе створити ще сприятливіші умови для навчання й виховання дітей із особливими освітніми потребами.

За підсумками аналізу відносин у класі встановлено, що учні частіше обирають для взаємодії своїх однолітків. Учитель займає важливе місце і є значущою фігурою в їхньому житті. Це свідчить про їхній сприятливий соціально-психологічний стан. Водночас з'ясовано, що дослідження особливостей

міжособистісних відносин учнів із особливими освітніми потребами є ключовим чинником для успішної соціальної адаптації.

Ми дійшли висновку, що позитивні міжособистісні відносини відіграють важливу роль у процесі інтеграції в навчальному закладі. Для підтвердження цього було застосовано низку методів, які допомогли проаналізувати особливості взаємодії учнів з особливими освітніми потребами в умовах середньої школи.

Волинський національний університет імені Лесі Українки

ВИСНОВКИ

Результат вивчення й аналізу наукової соціально-педагогічної літератури, практичного досвіду з соціально-педагогічного супроводу підлітків в інклюзивно освітньому середовищі у закладі загальної середньої освіти, дали підстави для наступних висновків.

На основі результатів контент-аналізу ми сформулювали визначення поняття “Інклюзивна освіта”- це система навчання, яка забезпечує рівний доступ до освіти для всіх учнів, включно з дітьми з особливими освітніми потребами.

На основі результатів проведеного контент-аналізу ми сформулювали визначення поняття “Інклюзивне освітнє середовище” – це сукупність умов, методів та засобів для інтегрованого навчання, виховання та розвитку учнів з урахуванням їхніх потреб та здібностей.

Фахівці із соціальної педагогіки застосовують інклюзивні принципи для попередження проблем, таких як відсутність доступу до освіти чи соціальної участі, шляхом створення умов, де вожено, включно з дітьми з особливими потребами, має рівні можливості та отримує підтримку від суспільства та освітніх закладів.

Експериментальне дослідження ми провели на базі комунального закладу загальної середньої освіти «Сокальська загальноосвітня школа №4- ліцей» Львівської області, серед учнів 7-Б класу, кількість респондентів становила 4 підлітки віком 12-13 років. З метою вивчення адаптації осіб в класі, ми застосували три методики. Результат методики представлений в п.2.1 кваліфікаційної роботи.

На основі результатів діагностики ми розробили програму тренінгу з метою кращої адаптації підлітків з особливими потребами в умовах інклюзивного освітнього середовища, яка складається з трьох тренінгових занять: «Ефективна комунікація в інклюзивному середовищі», «Стратегія адаптації підлітка з ООП у шкільному середовищі», «Взаємодія з батьками дітей з особливими освітніми потребами». Тренінгові заняття передбачають застосування таких методів: рольові

ігри, вправи з емпатією, моделювання складних бесід, арт-терапевтичні вправи, підготувати учасників до роботи, створити комфортну атмосферу, сприяти згуртованості групи.

На нашу думку, ефективна реалізація програми тренінгу з метою кращої адаптації підлітків з особливими потребами в умовах інклюзивного освітнього середовища у закладах загальної середньої освіти передбачає дотримання таких умов: визначення цілей та очікувань, підготовка та створення умов, використання інтерактивних методів, створення безпечного середовища, оцінка ефективності.

На основі результатів аналізу наукової соціально-педагогічної літератури ми розробили практичні рекомендації для соціально-педагогічний супровід підлітків в інклюзивному освітньому середовищі.

Волинський національний університет імені Лесі Українки

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1.Інклюзивно-ресурсні центри.

URL: <https://mon.gov.ua/dlyabatktiv/inklyuzivno-resursni-tsentri> (дата звернення 19.07.2025).

2.Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка Національної академії педагогічних наук України. Інклюзивна освіта. URL: https://ispukr.org.ua/?page_id=331 (дата звернення : 19.07.2025)

3.Панкіна Катерина Вікторівна, Інклюзивне навчання: рівні можливості для кожного. URL : <https://naurok.com.ua/inklyuzivne-navchannya-rivni-mozhливosti-dlya-kozhnogo444608.html#:~:text=%D0%9F%D0%BE%D0%BD%D1%8F%D1%82%D1%82%D1%8F%20%D1%96%D0%BD%D0%BA%D0%BB%D1%8E%D0%B7%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D1%97%20%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B8,%D1%81%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%89%D1%96%2C%20%D1%82%D0%B0%D0%BA%20%D1%96%20%D0%B2%20%D0%B3%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%B4%D1%96> (дата звернення : 21.07.2025).

4.Психологічні особливості розвитку дитини-підлітка з особливими потребами. URL : <https://psychologist.com.ua/psixologichni-osoblivosti-ditini-pidlitka-z-osoblivimi-potrebami-vazhlivi-aspekti-rozvitku> (дата звернення : 20.07.2025).

5. Забезпечення умов навчання дітей з особливими освітніми потребами через упровадження інклюзивної освіти. URL: <https://naurok.com.ua/zabezpechennya-umov-navchannya-ditey-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebami-cherez-uprovadzhennya-inklyuzivno-osviti-370015.html> (дата звернення : 20.07.2025).

6. Психолого-педагогічний супровід дітей із ООП: чіткі ролі, спільні цілі, ефективні рішення. URL: <https://naurok.com.ua/webinar/psihologo-pedagogichniy-suprovid-ditey-iz-ooop-chitki-rol-i-spilni-cili-efektivni-rishennya> (дата звернення : 22.07.2025).

7. Положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з ООП в ЗДО: огляд важливих аспектів. URL: <https://naurok.com.ua/post/nove-polozhennya-pro-komandu-psihologo-pedagogichnogo-suprovodu-ditini-z-ooop-v-zdo-oglyad-vazhlyvih-aspektiv> (дата звернення : 01.08.2025).

8. Визначення рівня згуртованості класного колективу за методикою К.Сішора. URL: <https://naurok.com.ua/anketa-viznachennya-rivnya-zgurtovanosti-klasnogo-kolektivu-za-metodikoyu-sishora-51657.html> (дата звернення : 01.08.2025).

9. Методика «Профіль соціального розвитку дитини».
URL: <https://studfile.net/preview/9784810/page:5/> (дата звернення : 03.08.2025).

10. Тест шкільної тривожності Філіпса.
URL: https://zlatolic.com.ua/sites/zlatolic.com.ua/files/document/test-shkilnoi-trivozhnosti-filipsa.doc_0.pdf (дата звернення : 02.08.2025).

11. Камбур А.В. Соціальна адаптація особистості. Чернівці: «Золоті литаври», 2012. – 252 с

12. Нетьосов С. І., Ляшенко В. В. Шляхи забезпечення освіти особливої дитини в умовах інклюзії. Вісник ун-ту ім. Альфреда Нобеля. Педагогіка та психологія. *Педагогічні науки*. 2019. № 1. С. 56-66.

13. Миронова С.П. Нова українська школа: особливості організації освітнього процесу учнів початкової школи в інклюзивних класах: навчально-методичний посібник. Тернопіль: Астон, 2020. 176 с.

14. Особливості розвитку закності дітей в умовах інклюзивної освіти. Дитина з особливими потребами. URL: <https://fspu.udpu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/04/82.%D0%90%D0%B4%D0%B0%D0%BF%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F%D1%96%D0%BD%D0%BA%D0%BB%D1%8E%D0%B7%D1%96%D1%8F.pdf> (дата звернення : 05.08.2025).

15. Переваги інклюзивної освіти: обмежені можливості – безмежні здібності.
URL: <https://oda.zht.gov.ua/news/perevagy-inklyuzyvnoyi-osvity-obmezhen/>

(дата звернення : 05.08.2025).

16. Компетентнісний підхід у громадянській та історичній галузі: шлях від Блума до НУШ. URL : <https://naurok.com.ua/inklyuzivna-osvita-v-ukra-ni-272475.html>

(дата звернення : 07.08.2025).

17. Хто такі діти з особливими потребами: відмінності розвитку та навчальної діяльності дітей з особливими потребами в процесі навчання Діти з особливостями (порушеннями) психофізичного розвитку. URL: <https://vseosvita.ua/library/hto-taki-diti-z-osoblivimi-potrebami-vidminnosti-rozvitku-ta-navcalnoi-dialnosti-ditej-z-osoblivimi-potrebami-v-procesi-navcanna-diti-z-osoblivostami--130215.html>

(дата звернення : 07.08.2025).

18. Адаптація дітей з особливими потребами в умовах навчально-виховного процесу. URL : <https://naurok.com.ua/adaptaciya-ditey-z-osoblivimi-potrebami-v-umovah-navchalno-vihovnogo-procesu-158752.html> (дата звернення : 10.08.2025).

19. Соціалізація особистості. URL: <https://vseosvita.ua/lesson/sotsializatsiia-osobystosti359401.html#:~:text=%D0%A4%D0%B0%D0%B7%D0%B8%20%D1%81%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97:,%D1%94%20%D0%B3%D1%80%D1%83%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%B9%20%D1%96%20%D0%BE%D1%81%D0%BE%D0%B1%D0%B8%D1%81%D1%82%D1%96%D1%81%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%B4%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D0%B4> (дата звернення : 10.08.2025).

20. Науково-педагогічний експеримент «Соціальна адаптація та інтеграція в суспільство дітей з особливостями психофізичного розвитку шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх закладах». URL : <http://ussf.kiev.ua/projects/naukovo-pedahohichni-eksperyment-sotsialna-adaptatsiia-ta-intehratsiia-v-suspilstvo-ditei-z-osoblyvostiamy-psykhofizychnoho-rozvytku-shliakhom-orhanizatsii-ikh-navchannia-u-zahalnoosvitnikh-zakladakh.html> (дата звернення : 11.08.2025).

21. Індекс інклюзії. URL: https://rcpio.ippo.kubg.edu.ua/?page_id=52 (дата звернення : 11.08.2025).

22. Інклюзія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D0%BD%D0%BA%D0%BB%D1%8E%D0%B7%D1%96%D1%8F#cite_note-1 (дата звернення : 12.08.2025)

23. Діти з особливостями психофізичного розвитку.
URL: <https://vseosvita.ua/library/embed/01001woh-a22a.docx.html> (дата звернення : 13.08.2025).

24. Соціалізація особи з ООП.
URL: <https://nedrschool.com.ua/site/page?%20id=127#:~:text=%D0%A1%D1%96%D0%BC%27%D1%8F%20%D1%94%20%D0%BE%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%BC%20%D1%84%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%BC,%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%96%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%94%20%D0%BF%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B0%20%D0%B7%D1%80%D1%96%D0%BB%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C%20%D1%97%D1%97%20%D0%B1%D0%B0%D1%82%D1%8C%D0%BA%D1%96%D0%B2> (дата звернення : 12.08.2025).

25. Колупаєва А., Таранченко О. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі: навчально-методичний посібник. Київ, 2023. 192 с.

26. Стеблюк С. В. Методика інклюзивного навчання за концепцією «нова українська школа»: навчальний посібник. Ужгород, 2023. 113 с.

27. Колупаєва А.А., Таранченко О.М. Інклюзивна освіта: від основ до практики”Колупаєва А.А., Таранченко О.М. «Інклюзивна освіта: від основ до практики»: [монографія]. К. : ТОВ «АТОПОЛ», 2016. 152 с.

28. Миронова С.П. Нова українська школа: особливості організації освітнього процесу учнів початкової школи в інклюзивних класах: навч.-метод. посіб. Тернопіль: Астон, 2020. 176 с.

29. Як організувати якісну роботу команди психолого-педагогічного супроводу: поради для керівника закладу освіти. URL : <https://sqe.gov.ua/yak-organizuvati-yakisnu-robotu-komand/> (дата звернення : 12.08.2025).

30. Методика «Визначення індексу групової згуртованості за Сішором». URL: <https://naurok.com.ua/metodika-viznachennya-indeksu-grupovo-zgurtovanosti-za-sishorom-53678.html> (дата звернення : 13.08.2025).

31.Тренінг «Ефективна комунікація». URL: <https://naurok.com.ua/trening-efektivna-komunikaciya-112699.html> (дата звернення : 12.08.2025).

32.Стратегії адаптації навчального процесу для дітей з ООП. URL: <https://naurok.com.ua/strategi-adaptaci-navchalnogo-procesu-dlya-ditey-z-ooop-431451.html#:~:text=%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%97%20%D0%B0%D0%B4%D0%B0%D0%BF%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97%20%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%86%D0%B5%D1%81%D1%83%20%D0%B4%D0%BB%D1%8F%20%D0%B4%D1%96%D1%82%D0%B5%D0%B9%20%D0%B7%20%D0%9E%D0%9E%D0%9F> (дата звернення : 20.09.2025).

33. Тренінг для батьків «Діти з особливими освітніми потребами». URL: <https://vseosvita.ua/library/trening-dla-batkiv-diti-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebami-26087.html> (дата звернення: 25.05.2025).

34.Методика «Визначення індексу групової згуртованості за Сішором». URL: <https://naurok.com.ua/metodika-viznachennya-indeksu-grupovo-zgurtovanosti-za-sishorom-53678.html> (дата звернення : 15.09.2025).

35.Соціальний розвиток дитини. Методика «Профіль соціального розвитку дитини».URL: <https://studfile.net/preview/9784810/page:5> (дата звернення : 30.08.2025).

36. Тест шкільної тривожності Філіпса.

URL: https://zlatolic.com.ua/sites/zlatolic.com.ua/files/document/test-shkilnoivtrivozhnosti-filipsa.doc_0.pdf (дата звернення : 30.08.2025).

37. Шевців М. Основи інклюзивної педагогіки. Київ, 2019. 240 с.

38. Софій Н. Спільне викладання в інклюзивному класі: метод. матеріали. К.:ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2015. 70 с.

39.Савчук Л.О., Юхимець І.В. Особливості роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання. Вісник №4 НДЛ інклюзивної освіти. Рівне: РОІППО, 2013. 53с.

40. Волошина В., Кашпур Ю. Практична психологія в інклюзивному середовищі(м. Переяслав-Хмельницький, 21 лютого 2019 року) / За заг. ред. В. А. Вінс, Т. М. Кузьменко, І. М. Зозуля Переяслав-Хмельницький: Видавець Я. М. Домбровська., 2019. 248 с.

41. Данілавічюте Е., Литовченко С. Стратегії викладання в інклюзивному навчальному закладі: навчально-методичний посібник. К.: Видавнича група «А.С.К.», 2012. 360 с.

42. Поняття матриці відповідальності.

URL: <https://worksection.com/ua/blog/the-raci-matrix.html> (дата звернення : 30.08.2025).

43. Моделі співпраці вчителя та асистента інклюзивного класу. URL : <https://naurok.com.ua/modeli-spivpraci-vchitelya-ta-asistenta-inklyuzivnogo-klasu-410678.html> (дата звернення : 10.09.2025).

44. Діти з особливими освітніми потребами у загальноосвітньому просторі / навчально-методичний посібник /авт.: Н. Ярмола, Л. Коваль-Бардаш, Н. Компанець, Н. Квітка, А. Лапін К.: ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2020. 208 с.

45.Нормативно-правова база з питань інклюзивної освіти. URL: https://blz.irc.org.ua/normativnopravova-baza-15-56-17-20-05-2024/?utm_source=chatgpt.com (дата звернення : 11.09.2025).

46.Індекс інклюзії: розвиток навчання та участі в життєдіяльності шкіл: посіб. / Пер. з англ. Київ: ТОВ Видавничий дім «Плеяди», 2020. 190 с.

47.Завдання ІРЦ. URL : <https://brody.irc.org.ua/zavdannya-irc-16-50-05-09-01-2024/> (дата звернення : 11.09.2025).

48. Алексєєнко Т., Бибик Д., Гончар Л., Куниця Т. Соціально-педагогічний супровід для дітей вимушених переселенців : посібник. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2020. 208 с.

49.Соціально-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами. URL : <https://vseosvita.ua/library/embed/0100419o-4cc9.docx.html> (дата звернення : 18.09.2025).

50. Соціально-педагогічний супровід осіб з особливими потребами в умовах інклюзивної освіти. URL : <https://vseosvita.ua/library/sotsialno-pedahohichnyi-suprovid-osib-z-osoblyvymy-potrebamuy-v-umovakh-inkliuzyvnoi-osvity-870751.html> (дата звернення : 19.09.2025).

51. Актуальні питання організації діяльності соціального педагога закладу освіти у 2020-2021 навчальному році.

URL : <https://dnmcps.com.ua/sites/default/files/2020-08/25/1/%D0%90%D0%BA%D1%82%D1%83%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%20%D0%BF%D0%B8%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%BE%D1%80%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97%20%D0%B4%D1%96%D1%8F%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96%20%D1%81%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%BF%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D0%B3%D0%B0%20%D0%B7%D0%B0%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D1%83%20%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B8%20%D1%83%202020-2021%20%D0%BD.%D1%80.pdf> (дата звернення : 15.09.2025).

52. Соціалізація дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі. URL : <https://naurok.com.ua/socializaciya-ditej-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebami-v-inklyuzivnomu-seredovischi-238594.html> (дата звернення : 17.09.2025).

53. Адаптація дітей з особливими потребами до освітнього простору. URL : <https://vseosvita.ua/library/adaptacia-ditej-z-osoblivimi-potrebami-do-osvitnogo-prostoru-490892.html> (дата звернення : 17.09.2025).

54. Методика «Профіль соціального розвитку дитини». URL : <https://naurok.com.ua/socialniy-rozvitok-ditini-381049.html> (дата звернення : 18.09.2025).

55. Оцінка рівня тривожності (тест шкільної тривожності Філіпса). URL : https://stud.com.ua/82682/psihologiya/otsinka_rivnya_trivozhnosti_test_shkilnoyi_trivozhnosti_filipsa (дата звернення : 17.09.2025).

56. Особливості розвитку та діагностики пам'яті у дітей. URL : https://epkmoodle.znu.edu.ua/pluginfile.php/94044/mod_resource/content/1/%D0%86%D0%BD%D1%81%D1%82%D1%80%D1%83%D0%BA%D1%86%D1%96%D1%8F%20%D0%B4%D0%BE%20%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%B7%D0%B0%D0%BD%D1%8F%D1%82%D1%82%D1%8F%20%D0%9E%D1%81%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B8%D0%B2%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96%20%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BA%D1%83%20%D1%82%D0%B0%20%D0%B4%D1%96%D0%B0%D0%B3%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B8%20%D0%BF%D0%B0%D0%BC%E2%80%99%D1%8F%D1%82%D1%96%20%D1%83%20%D0%B4%D1%96%D1%82%D0%B5%D0%B9.pdf#:~:text=%D0%94%D0%B0%D0%BD%D1%83%20%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BA%D1%83 (дата звернення: 21.09.2025).

57. Методика визначення самооцінки «Сходинки».

URL: <https://naurok.com.ua/metodika-viznachennya-samoocinki-shodinki-163203.html> (дата звернення : 21.09.2025) .

58. Тест Кеттела. URL : <https://psychology.space/psypedia-post/test-kettela/> (дата звернення : 22.09.2025).

ДОДАТКИ

Додаток А

Свідоцтво

Участь у вебінарі «Психолого-педагогічний супровід осіб із ООП: чіткі ролі, спільні цілі, ефективні рішення» (2 год.)

Свідоцтво № В1341-6072704 від 07.10.2025

На Урок
освітній проєкт
ТОВ «На Урок»
ЄДРПОУ 41991148 (КВЕД 85.59)

СВІДОЦТВО

№ В1341-6072704

підтверджує, що
Трохимчук Богданна

дистанційно підвищив (-ла) кваліфікацію під час вебінару «Психолого-педагогічний супровід дітей із ООП: чіткі ролі, спільні цілі, ефективні рішення» за напрямками «Інклюзивна освіта», «Психологія», «Робота закладу освіти» (тривалість 2 години / 0,06 кредитів ЕКТС)

та набув (-ла) таких компетентностей, передбачених стандартами освіти: професійні, інклюзивна, емоційно-етична, управлінська

веб-адреса сторінки вебінару:
<https://naurok.com.ua/webinar/link/1341>

Автор вебінару:
Домбровська Жанна

Директор ТОВ «На Урок»
Перепелиця Д.О.
07.10.2025

QR-код для перевірки свідоцтва

Свідоцтво відповідає вимогам постанови КМУ від 21.08.2019 №800 зі змінами, внесеними згідно з постановою КМУ №1133 від 27.12.2019

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Свідоцтво

Участь у вебінарі «Асистент вчителя та асистент дитини в інклюзивному класі:

ролі, виклики та ефективна взаємодія» (2год)

Свідоцтво № В1347-6072704 від 08.10.2025

Волинський національний університет імені Лесі Українки

На Урок
освітній проект

ТОВ «На Урок»
ЄДРПОУ 41991148 (КВЕД 85.59)

СВІДОЦТВО

№ В1347-6072704

підтверджую, що
Трохимчук Богданна

дистанційно підвищив (-ла) кваліфікацію під час
вебінару «Асистент вчителя та асистент дитини в
інклюзивному класі: ролі, виклики та ефективна
взаємодія»

за напрямами «Наскрізні навички», «Інклюзивна
освіта», «Робота закладу освіти»
(тривалість 2 години / 0,06 кредиту ЕКТС)

та набув (-ла) таких компетентностей, передбачених
стандартами освіти: професійні, інноваційні,
навчання впродовж життя, інклюзивна, управлінська

веб-адреса сторінки вебінару:
<https://naurok.com.ua/webinar/link/1347>

QR-код для перевірки свідоцтва

Автор вебінару:
Домбровська Жанна
Директор ТОВ «На Урок»
Перепелиця Д.О.
08.10.2025

Свідоцтво відповідає вимогам постанови КМУ від 21.08.2019 №800
зі змінами, внесеними згідно з постановою КМУ №1133 від 27.12.2019

Анкета «Визначення рівня згуртованості класного колективу»

(за методикою Сішора) [34]

- I. Як би ти оцінив свою приналежність до класу? Бали
1. Почуваю себе його частиною, членом. 5
 2. Беру участь в більшості видів діяльності класу. 4
 3. Беру участь в деяких видах діяльності класу. 3
 4. Не почуваю себе членом колективу. 2
 5. Живу окремо від класу. 1
 6. Не знаю, важко відповісти. 1
- II. Чи перейшов би ти до іншого класу, якби була така нагода?
1. Так, дуже хотів би. 1
 2. Скоріше перейшов би, ніж залишився. 2
 3. Нема різниці, в якому класі вчитися. 3
 4. Скоріш за все залишився. 4
 5. Дуже хотів би залишитися. 5
 6. Не знаю, важко відповісти. 1
- III. Які взаємини в вашому класі?
1. Кращі, ніж в інших класах. 3
 2. Такі, як в інших класах. 2
 3. Не гірші, ніж в інших класах. 1
 4. Не знаю, важко відповісти. 1
- IV. Які в вашому класі стосунки з вчителями?
1. Кращі, ніж в інших класах. 3
 2. Такі, як в інших класах. 2
 3. Не гірші, ніж в інших класах. 1
 4. Не знаю, важко відповісти.

Волинський національний університет імені Лесі Українки

V. Яке ставлення до навчання в вашому класі?

1.	Краще, ніж в інших класах.	3
2.	Таке, як в інших класах.	2
3.	Не гірше, ніж в інших класах.	1
4.	Не знаю, важко відповісти.	1

Індекс згуртованості(за набраними балами) Рівень згуртованості

4 і менше Низький

4 – 6,9 Нижче середнього

7 – 11,5 Середній

11,6 - 15 Вище середнього

15 і більше Високий

Групову згуртованість – найважливіший параметр, який показує ступінь інтеграції групи, її злиття в єдине ціле, - можна визначити не тільки шляхом підрахунку відповідних соціометричних індексів. Значно простіше це зробити за допомогою методики, яка складається із 5 питань з декількома варіантами відповідей на кожне із них.

Відповіді ці кодуються в балах відповідно до приведених в дужках значеннях (максимальна сума – 19 балів, мінімальна – 5 балів)

Опрацювання результатів

Індекс групової згуртованості класного колективу визначається за формулою:

де

S – загальна кількість балів, набрана всіма членами колективу за всіма показниками;

n – кількість учнів, що приймала участь в дослідженні.

Методика «Профіль соціального розвитку підлітка» [35]

№	Твердження	+2	+1	0	-1	-2	Твердження
1.	Легко входить в контакт із дорослим						Уникає контакту із дорослим
2.	Відгукується на прохання дорослих						Не реагує на прохання дорослих
3.	З радістю діє спільно з дорослими						Не любити діяти спільно з дорослими
4.	Успішно діє під керівництвом дорослого						Не вміє діяти під керівництвом дорослого
5.	Легко приймає допомогу дорослого						Не приймає допомогу дорослого
6.	Часто взаємодіє з однолітками						Уникає взаємодії з однолітками
7.	Легко встановлює дружні стосунки з однолітками						Важко встановлює дружні стосунки з однолітками
8.	Успішно діє в колективній грі						Не бере участі у колективній грі

9.	Виявляє рисі лідера						Воліє підкорятися
10.	Добре почуває себе у великій групі дітей						Не любить великі групи дітей
11.	Спокійно спостерігає за діями інших дітей						Заважає діям інших дітей
12.	Уміє зацікавити в чомусь інших дітей						Не вміє зацікавити інших дітей
13.	Бере активну участь в іграх і справах інших						Не бере участі у запропонованих іграх
14.	Успішно розв'язує конфлікти з однолітками						Не вміє розв'язувати конфлікти з однолітками
15.	Добре діє самостійно						Не вміє діяти самостійно
16.	Може собі розважити						Не може собі розважити
17.	Уміє стримуватися, контролювати свою поведінку						Не вміє стримуватися, контролювати свою поведінку

Волинський національний університет імені Лесі Українки

18.	Здатна жертвувати своїми інтересами заради інших						Орієнтована лише на свої інтереси
19.	Не шкодити рослинам, тваринам, книгам, іграшкам						Часто шкодити рослинам, тваринам, книгам, іграшкам
20.	Добре знає та виконує розпорядок дня у дитячому садку						Не знає і не виконує розпорядок дня у дитячому садку
21.	Визнає правила встановлені у групі						Не визнає правила, встановлені в групі

Зміст методики. Методика виступає експертною оцінкою дитини вихователями та батьками. Методику побудовано за принципом семантичного диференціала. Це перелік парних протилежних тверджень, що має шкалу оцінювання від +2 до – 2 за мірою прояву певної характеристики у дитини.

Хід проведення. Експерту пропонують бланк з характеристиками та шкалою оцінювання прояву. Далі рекомендують уважно прочитати запропоновані характеристики та оцінити їх міру прояву у конкретної дитини, поставити галочку навпроти вибраної оцінки. Експертом можуть бути вихователі, батьки.

Оцінювання результатів

Вираховують суму балів, визначають рівень соціально-комунікативної компетентності дитини, що виявляється в її поведінці, а також відповідний рівень готовності до шкільного навчання.

Бали Рівень соціально-комунікативної компетентності дитини Рівень готовності до школи

42 – 21 Високий Готовність до школи

20 – 0	Середній	Недостатня готовність
Менше 0	Низький	Неготовність до школи

Додаток Д

Тест шкільної тривожності Філіпса [36, с.1-5]

Текст опитувальника

1. Чи важко тобі встигати разом із класом?
2. Чи хвилюєшся ти, коли вчитель каже, що збирається перевірити, наскільки ти знаєш матеріал?
3. Чи важко тобі працювати в класі так, як цього хоче вчитель?
4. Чи сниться тобі інколи, що вчитель розлютився від того, що ти не знаєш уроку?
5. Чи траплялося, що хтось із твого класу бив або вдарив тебе?
6. Чи часто ти хочеш, щоб учитель не поспішав, пояснюючи новий матеріал, щоб ти зрозумів, про що він каже?
7. Чи сильно ти хвилюєшся при відповіді або виконанні завдання?
8. Чи буває так, що ти боїшся відповідати, оскільки остерігаєшся зробити помилку?
9. Чи тремтять у тебе коліна, коли тебе викликають відповідати?
10. Чи часто твої однокласники сміються з тебе, коли ви граєте у різні ігри?
11. Чи трапляється, що тобі ставлять нижчу оцінку, ніж ти очікував?
12. Чи хвилює тебе питання про те, чи не залишать тебе на другий рік?
13. Чи намагаєшся ти уникнути ігор, у яких робиться вибір, тому що тебе зазвичай не обирають?
14. Чи буває часом, що ти весь тремтиш, коли тебе викликають відповідати?
15. Чи часто у тебе виникає відчуття, що ніхто з твоїх однокласників не хоче робити того, що хочеш ти?
16. Чи сильно ти хвилюєшся перед тим, як почати виконувати завдання?
17. Чи важко тобі отримувати такі оцінки, яких очікують батьки?
18. Чи боїшся часом, що тобі стане зле у класі?

19. Чи будуть твої однокласники сміятися з тебе в разі, якщо ти зробиш помилку під час відповіді?
20. Чи схожий ти на однокласників?
21. Чи тривожишся ти після виконання завдання про те, наскільки добре ти з ним упорався?
22. Коли ти працюєш у класі, чи впевнений у тому, що все добре запам'ятаєш?
23. Чи сниться тобі іноді, що ти у школі й не можеш відповісти на запитання учителя?
24. Чи правда, що більшість дітей ставляться до тебе доброзичливо?
25. Чи працюєш ти старанніше, якщо знаєш, що результати твоєї роботи будуть порівнюватися у класі з результатами твоїх однокласників?
26. Чи часто ти мрієш про те, щоб менше хвилюватися, коли тебе викликають відповідати?
27. Чи боїшся ти іноді вступати у суперечку?
28. Чи не трапляється, що твоє серце починає сильно битися, коли учитель каже, що збирається перевірити твою готовність до уроку?
29. Коли ти отримуєш хороші оцінки, чи думає хтось із твоїх друзів, що ти хочеш виступити?
30. Чи добре ти себе відчуваєш із тими однокласниками, до яких інші діти ставляться з особливою повагою?
31. Чи буває, що деякі діти в класі говорять те, що тебе задіває?
32. Як ти гадаєш, чи втрачають прихильність класу ті учні, які не можуть упоратися з навчанням?
33. Чи схоже на те, що більшість твоїх однокласників не звертають на тебе уваги?
34. Чи часто ти боїшся виглядати безглуздо?
35. Чи задоволений ти тим, як до тебе ставляться вчителі?
36. Чи допомагає твоя мама в організації шкільних вечірок, як інші мами твоїх однокласників?

37. Чи хвилювало тебе колись те, що думають про тебе навколишні?
38. Чи сподіваєшся ти вчитися у майбутньому краще, ніж зараз?
39. Чи вважаєш ти, що одягаєшся до школи так само добре, як і твої однокласники?
40. Чи часто ти замислюєшся, відповідаючи на уроці, що про тебе в цей час думають інші?
41. Чи мають здібні учні якісь виняткові права, яких не мають інші учні в класі?
42. Чи драгує деяких твоїх однокласників, коли тобі вдається бути кращим за них?
44. Чи задоволений ти тим, як до тебе ставляться твої однокласники?
44. Чи добре ти почуваєшся, коли залишаєшся наодинці з учителем?
45. Чи висміюють однокласники часом твою зовнішність та поведінку?
46. Чи гадаєш ти, що переймаєшся своїми шкільними справами більше, ніж твої однокласники?
47. Якщо ти не можеш відповісти, коли тебе запитують, чи відчуваєш ти, що от-от розплачешся?
48. Коли ввечері ти лежиш у ліжку, чи думаєш ти часом із тривогою про те, що буде завтра в школі?
49. Працюючи над складним завданням, чи відчуваєш ти інколи, що абсолютно забув речі, які добре знав раніше?
50. Чи тремтить трохи твоя рука, коли ти працюєш над завданням?
51. Чи відчуваєш ти, що починаєш нервувати, коли учитель каже, що збирається дати класу завдання?
52. Чи лякає тебе перевірка твоїх завдань у класі?
53. Коли вчитель говорить, що збирається дати класу завдання, чи боїшся ти, що не впорася з ним?
54. Чи снилося тобі часом, що твої однокласники можуть зробити те, чого не можеш ти?
55. Коли учитель пояснює матеріал, чи здається тобі, що твої однокласники розуміють його краще за тебе?

56. Чи тривожишся ти по дорозі до школи, що вчитель може дати класу перевірочну роботу?

57. Виконуючи завдання, чи відчуваєш ти, що робиш це погано?

58. Чи тремтить злегка твоя рука, коли вчитель просить виконати завдання на дошці перед усім класом?

Ключ до запитань: «+» - Так, «-» - Ні

Опрацювання та інтерпретування результатів. Виокремлюють запитання, відповіді на які не збігаються із ключем тесту. Наприклад, на 58-м запитанні дитина відповіла «Так», тоді як у ключі цьому запитанню відповідає «-», тобто відповідь «Ні». Відповіді, що не збігаються з ключем, - це прояви тривожності. Під час обробки підраховується загальна кількість розбіжностей по всьому тесту: понад 50 % - підвищена тривожність, понад 75 % - висока тривожність; кількість збігів за кожним із 8 чинників тривожності, що виділені у тесті. Рівень тривожності визначається так само, як і в першому випадку. Аналізується загальний внутрішній емоційний стан учня, який багато в чому визначається наявністю тих чи інших тривожних синдромів (факторів) та їх кількістю.

Чинники	Номер запитань
1. Загальна тривожність у школі.	2, 4, 7, 12, 16, 21, 23, 26, 28, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58 S = 22
2. Переживання соціального стресу.	5, 10, 15, 20, 24, 30, 33, 36, 39, 42, 44 S = 11
3. Фрустрація потреби в досягненні успіху	1, 3, 6, 11, 17, 19, 25, 29, 32, 35, 38, 41, 43 S = 13
4. Страх самовираження.	27, 31, 34, 37, 40, 45 S = 6
5. Страх ситуації перевірки знань.	2, 7, 12, 16, 21, 26 S = 6

6. Страх невідповідності очікуванням оточення	3,8, 13, 17,22 S = 5
7. Низька фізіологічна опірність стресові.	9, 14, 18,23,28 S = 5
8. Проблеми і страхи у стосунках з учителями.	2,6, 11,32,35,41,44,47 S = 8

Опрацювання результатів

1. Число розбіжностей знаків («+» - Так, «-» - Ні) за кожним із чинників (абсолютна розбіжність у відсотках: < 50 %; > 50 %; > 75 %).
2. Подання цих даних у вигляді індивідуальних діаграм.
3. Кількість розбіжностей за кожним виміром для всього класу; абсолютне значення - < 50 %; > 50 %; > 75 %.
4. Подання цих даних у вигляді діаграми.
5. Кількість учнів, які мають розбіжності за певним чинником > 50% і > 75 % (для всіх чинників).
6. Подання порівняльних результатів при повторних замірах.
7. Повна інформація про кожного з учнів (за результатами тесту).

Волинський національний університет імені Лесі Українки